

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Rok 2010

Alena STEJNÁ

UNIVERZITA KARLOVA v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

Funkce otce v rodině dítěte předškolního věku

The role of the father in a family with a pre-school aged child

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Kropáčková, PhD.

Autor diplomové práce: Alena Stejná

Studijní obor: pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: listopad, 2010

Prohlašuji, že jsem uvedenou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne.....

Podpis.....

Obsah:

I. Teoretická část

1 Historie otcovství

2 Význam otce pro výchovu a socializaci dítěte

2.1 Výchovný podíl otce

2.1.1 Rizika výchovy bez otce

2.1.2 Socializace

2.2 Gender ve výchově dítěte

2.2.1 Identita dítěte

2.3 Osobnost otce

2.3.1 Gender a role otce v rodině

2.3.2 Otcovské výchovné styly

3 Otec 21. století

3.1 Otcovství – legislativa

3.1.1 Určení rodičovství

3.1.2 Platná právní úprava v oblasti péče o dítě otcem

3.1.3 Otcovské

3.2 Rozvod

3.2.1 Syndrom zavrženého rodiče

3.2.2 Důsledky rozvodu ve vztahu otce a dítěte

3.3 Genderové role

3.3.1 Gender a rodičovství dnes

3.4 Osobnost otce 21. století

3.4.1 Nový otec

3.4.2 Participace otce v české rodině

3.4.3 Analýza výsledků šetření realizovaných výzkumů zabývajících se problematikou otců na rodičovské dovolené

II. Praktická část

4 Cíle

5 Výzkumné otázky

6 Metody šetření

7 Vlastní výzkum

7.1 Dotazník na téma participace otce v rodině určený rodičovským pářům

7.1.1 Vyhodnocení získaných údajů

7.2 Anketa mezi mateřskými centry v oblasti Středočeského kraje

7.3 Rozhovor s otcem na rodičovské dovolené

8 Shrnutí výsledků

9 Diskuse

10 Závěr

11 Literatura a informační zdroje

Klíčová slova:

- otcovství
 - rodina
 - genderové role v rodině
 - participace otce
 - otec na rodičovské dovolené
-
- paternity
 - family
 - gender roles of family
 - participation rate of father
 - father on parental leave

Anotace

Diplomová práce se zabývá současnou funkcí a rolí otce v rodině. Zaměřuje se na určení významu otce pro vývoj a výchovu dítěte. Sleduje možnosti muže podílet se na rodičovství a míru participace otce v péči o dítě. Dále se zabývá fenoménem nového otce a otce na rodičovské dovolené. Cílem této práce je souhrnně postihnout aspekty otcovské role ve vztahu k dítěti od jeho raného věku a zmapovat roli otce současného v rodině dítěte předškolního věku.

This thesis deals with the current functions and roles of fathers in the family. It focuses on identifying the importance of fathers for child development and education. Pursues opportunities can contribute to the family and the participation rate of fathers in child care. It also deals with the phenomenon of new fathers and fathers on parental leave. The aim of this work is to comprehensively capture aspects of the paternal role in relation to the child from his early age and to map the role of fathers in the family while the child is of preschool age.

Úvod

Díky studiu pedagogiky a psychologie jsem si brzy začala hlouběji uvědomovat, jak velký vliv na mě měla a má, osobnost mého vlastního otce. V pozitivním i negativním měřítku si mohu s odstupem času dovolit posuzovat, hodnotit a odhalovat míru vloženého nebo odepřeného v mém dětství. Díky získaným vědomostem a zkušenostem z pedagogiky a psychologie poznávám, jaký vliv měl můj otec na utváření mé osobnosti, mého sebevědomí, na schopnost sebe prezentace a postavení v kolektivu. Nemenší vliv měl jistě na volbu mých partnerů i mého současného manžela. Jelikož mám již sama rodinu, často se přistihnu, že do ní podvědomě přenáším stereotypy ze své původní rodiny, a to i ty, kterých jsem se chtěla vyvarovat.

Ze své pedagogické praxe také znám dva případy otců, vdovců, kteří se museli postarat o své potomky od jejich raného dětství. I s pomocí tet, babiček a tchýní, nebyly začátky jejich rodičovství snadné. S kolegy nebo kamarády se problémy otcovství řeší těmto mužům těžko.

O tematiku otcovství jsem se tedy začala zajímat zevrubněji. Zpočátku jsem k němu přistupovala jako k tématu komplexněji neprobádanému. Svou práci jsem chtěla otce povzbudit a upevnit jejich postavení. Považovala jsem je za oběti nutnosti získávání kapitálu, ochuzené o dětství vlastních dětí. Nicméně po prostudování odborné literatury a populárně naučných pramenů jsem musela usoudit, že ačkoliv jsem si myslela, že tatínkové jsou na rozdíl od matek ošizeni o informace, našla jsem publikací a článků zaměřených na otce mnoho. Upřímně jsem byla až zklamaná, kolik literatury se otcovství věnuje, a že moje diplomová tematika není tak originální, jak jsem si myslela. (Pravdou je, že hodně zdrojů se zaměřuje zejména na porozvodovou tematiku svěřením dítěte do péče.)

Svojí následující práci jsem se tedy snažila pojmout spíše jako studii zabývající se celistvěji osobností otce a jeho významem pro dítě zejména předškolního věku a rolí otce v současné společnosti.

Praktická část, která z větší části proběhne formou dotazníkového šetření, má za hlavní cíl zjistit, do jaké míry otcové participují v oblasti péče o dítě od jeho raného věku. Dále budu sledovat jakým způsobem tráví otcové s dětmi svůj volný čas a jak rodiče

přístupují k možnosti volby modelu otce na rodičovské dovolené. Dotazníky budou určeny ve stejném znění otázkám otcům i matkám tak, abych mohla porovnat míru jejich shody v odpovědích. Tématiku otce na rodičovské dovolené se pokusím přiblížit rozhovorem s otcem v této roli a odkazy na realizované výzkumy, které se touto problematikou zabývají (Šmídová I. 2008; Nešporová O. 2005; Maříková H., Radimská R. 2003).

V teoretické části se v první kapitole zabývám historickými proměnami osobnosti otce v průběhu vývoje lidské společnosti a kultury.

V kapitole následující (druhé) se věnuji významu otce pro výchovu a socializaci dítěte. Jsou zde souhrnně popsána rizika výchovy bez otce, dále se okrajově zabývám genderovou problematikou ve výchově dítěte a porovnáním typů osobností otců podle odborníků.

Třetí kapitola je určena otci současnému. Uvádím v ní současnou platnou legislativu týkající se otcovství, dotýkám porozvodovou péčí a gender v rodičovských rolích. Zde stojí za zmínku zejména fenomén „nového otce“, který má tendenci splývat s rolí mateřskou. Také se v současnosti setkáváme s otci na rodičovské dovolené, kteří jsou ale stále spíše výjimkami (blíže viz. praktická část - anketa a rozhovor + údaje ČSSZ v příloze). Kapitola je uzavřena tematikou participace otce v české rodině, na kterou navazuje dotazníkové šetření v praktické části.

Díky prostudovaným zdrojům jsem získala komplexnější a objektivnější informace o problematice otcovství. Výsledky dotazníkového šetření v praktické části pro mě zase byly povzbuzením, že česká rodina a české otcovství má stále kvalitní potenciál, a že děti těchto rodin prožijí to nejdůležitější a nejkrásnější období v životě šťastně a hodnotně.

I. Teoretická část

Abychom lépe pronikli do problematiky otcovství, je nezbytné říci si pár slov o jeho vývoji a proměnách s ohledem na historickou dobu, kulturu a společnost, ve které se rodina a rodičovství utvářely. Podoba otcovství je přímo závislá nejen na osobnostních kvalitách muže, ale i na vnějších podmínkách, za kterých se otcem stal. Tyto podmínky se v průběhu vývoje lidské společnosti mění. Trvalými aspekty, které ovlivňují podobu rodiny jsou socioekonomické podmínky, druh nadřazené vlády nebo víry a kulturní tradice společnosti.

1 Historie otcovství

Během vývoje lidského druhu, lidské společnosti a lidské kultury, prošlo otcovství mnoha proměnami. Zatímco mateřství je nezpochybnitelně biologicky dané, otcovství se dalo nazývat otcovstvím až ve chvíli, kdy otec dítě přijal za své. Po celá staletí a tisíciletí otcové budovali svůj vztah k potomstvu. Toto přijetí dítěte bylo svobodným rozhodnutím muže, umocněným většinou nějakým rituálem. V současné terminologii by se dalo ve vztahu otce a jeho dítěte hovořit o procesu adopce (Zoja, L. 2005). Teprve dnešní moderní věda dala mužům formou genetických testů možnost jistoty jejich skutečného otcovství.

Vztah dítěte a otce formovaly a ovlivňovaly (v pozitivním i negativním slova smyslu) také historické a kulturní události. Autoři zabývající se proměnami rodiny (Možný, Matoušek) se shodují na zásadním vlivu průmyslové revoluce na rodinu. V druhé polovině 18. století se otcové začínali vzdalovat od svých rodin. S rozvojem technického a vědeckého pokroku se vytrácí nejen otcova faktická přítomnost doma v rodině, ale ztrácí se i jeho viditelný pracovní podíl na chodu a tvorbě domova a domácnosti. Otec přichází o funkci učitele řemesla, průvodce a zprostředkovatele zkušeností. Neexistence mužské hmatatelné činnosti je pro dítě matoucí, otcova práce na počítači se dítěti může zdát bez konkrétního výsledku zbytečná.

Dalšími činiteli, kteří nutí otce opustit své domovy jsou odpradáвна válečné výpravy. Vojenské a pracovní povinnosti mužů odvádí otce z rodin i dnes. Historickým vývojem lidstva z hlediska psychologie se zabývá evoluční psychologie.

Dobu paleolitu - starší doby kamenné, datujeme od 2,5 mil let do 10 000 let př. n l. (Čapek, V., Pátek, J. 1992). Jedná se o dobu vývoje člověka, jehož mozková kapacita se v tomto období zvětšila natolik, aby bylo možno mluvit o vzniku člověka (Australopitékus). Jedná se o počátek lidské kultury, vznik monogamní rodiny. Lidem této doby je již známo biologické otcovství, muž získal k pochopení svého podílu na plození potřebnou inteligenci. Nejedná se tedy již jen o biologickou potřebu přenést co nejvíce genů, kdy muže nejistota otcovství nenutila pečovat o své potomky. Přirozený výběr začal zvýhodňovat ty muže, kteří se dokázali postarat o své potomstvo.

Poprvé se nejedná o pudové chování, ale o záměr. Děti otců přinášejících maso také lépe prospívaly, od matek se jim dostávalo potravy rostlinné, tudíž měly vyváženou stravu. Kromě loveckých výprav je však otec trvale přítomen ve své nukleární rodině (Zoja, L. 2005).

Funkcí otce v době prehistorické bylo hájit teritorium, nalézat přístřeší a obživu, chránit rodinu. Dále uváděl potomky do vztahů přátelství, hierarchie klanu a pravidel vyjednávání (Bakalář, E. 2002).

Umění lovu a boje má pro chod rodiny specifický význam. „*Předpokládá se, že o rozdělení práce podle pohlaví rozhodl v pravěku lov*“ (Matoušek, O. 2003, s. 23).

Model muži lovci a ženy sběračky fungoval od 2 mil let do nástupu zemědělství 9000 – 3000 let př. n. l. Musíme ale poznamenat, že všechny zkoumané kultury a společnosti mají nějaký typ dělby práce mezi muže a ženy.

Evoluce zvýhodnila ty změny, které prospěly kvalitnímu fungování rodiny. Diskuse se vede o prehistorickém matriarchátu či patriarchátu. „*U nejstarších historických civilizací ani u současných nejprimitivnějších kultur nenacházejí vědci přesvědčivé důkazy matriarchátu*“, píše ve své publikaci Luigi Zoja (2005, s. 61). Zatímco

v učebnici dějepisu se dočteme, že lidskou tradici a rodové příbuzenství v době paleolitu zajišťovaly ženy, tudíž se jedná o matriarchát (Čapek, V., Pátek, J. 1992). Zrod prvních civilizací se naopak vyznačuje důrazným patriarchátem. Vliv na vývoj evropské rodiny měly zejména kultury Řecka a Říma v době antické (500 př. n. l. – 500 n. l.). Osobnost otce byla formována hlavně řeckou mytologií a římským právem.

Právě tato doba rozkvětu prvních kultur bohužel znamená první krizi otcovství z důvodu válečných výprav. Odchod do boje odváděl otce od rodin na dlouhá léta, v povědomí dětí však otcové byli hrdiny. Děti také nebyly ochuzeny o mužský vzor, který jim zprostředkovávali další mužští členové širší rodiny.

Nepřekonatelný význam otcovství zdůrazňuje i řecká filosofie, schopnost plodit se přisuzuje jen muži. „*Schopnost plodit nenáleží ženě, ale pouze muži, neboť žena nevytváří semeno. Matčin příspěvek k plození je pouze doplňkem přispění otcova*“ (Aristoteles, In Zoja, 2005, s. 110). Mýtus o jediném rodiči se uznával i v dalších kulturách jako je Indie či Egypt. Přesvědčení o výlučně otcovském plození se v Evropě udržel po celý středověk a částečně přetrvával až do počátku osvícenství. Jelikož pokrevní příbuznost mezi matkou a dítětem Řekové neuznávali, mohli při kolonizaci území počít

potomky s barbarkami, narozené děti pro ně byly čistými Řeky. (Správný princip lidského oplodnění byl vysvětlen až v 19. st.).

Svého vrcholu dosáhla otcovská autorita v době Říma. Otcovství zde mělo jasně definována práva i povinnosti. Římský muž se nestával otcem biologickou cestou, ale formálním aktem (rituálem) přijetí dítěte za své, vyjádřil tak svobodnou vůli k otcovství. Na rozdíl od Řeků, kteří si pro své děti najímali učitele, byli římscí otcové i učiteli svých dětí. Římský otec také rozhodoval o životě a smrti svých dětí nejen do chvíle jejich osamostatnění, ale po celý jejich život. Od 2. st. n.l, kdy narůstá počet nemanželských dětí, zavádí Řím otcovskou povinnost zaopatřit své děti a následně povinnost dětí starat se o rodiče (Zoja, L. 2005).

Své výjimečné postavení ztrácí muž za vlády císaře Justiniana (poč. 6. st.) a nástupem křesťanství, kdy je ženatý muž ze zákona automaticky považován za otce všech dětí narozených v manželství, ztrácí se rituál a tím dobrovolnost otcovství. Rodina však získává větší ekonomickou stabilitu. Otcovská práva se vztahují především k majetku, všeobecnou autoritou se stává církev a šlechta (Zoja, L. 2005). Otec zůstává hlavou komunity, rodiny, hospodářství, čeledi a učedníků. Církev upevňuje společnost patriarchálního typu, zároveň však odvádí otce od kontaktu s rodinou a dětmi, jejich doménou má být práce a modlitby. Je potlačena intimní sféra života rodiny, neboť muži nevázaní na rodinu lépe slouží státu, a to vojensky i pracovně (Burgessová, A. 2004). Vznikem církevních škol přichází otec také o roli učitele.

Zlom ve vývoji otcovství nastal během 18. a 19 století. Dochází zde však k překrytí dvou historických událostí z nichž první je myšlenkový a společenský obrat nazvaný osvícenství, který je pro vnímání rodičovství velikým přínosem. Postojem k otci se zabývali tehdejší filosofové jako Rousseau, Diderot, Voltaire a další. Poprvé je zpochybněna existence Boha a církevní autorita, na intelektuálním dění se začínají spolupodílet ženy. Rozvoj měst dává vzniknout nové společenské měšťanské třídě a vytváří podmínky pro malou rodinu moderního typu, která pro otce znamená nový vzestup. Stát ale dále přebírá ve větší míře zodpovědnost za výchovu a vzdělávání dětí, zavádí se povinná školní docházka.

Druhým zlomem této doby je ve vývoji rodiny průmyslová revoluce - industrializace, která odstartovala v Anglii z důvodu zvětšování kapitálu a rozvoji technického pokroku. Bohužel industrializace vedla k větším třídním rozdílům, tedy rozdílům společenského

postavení rodin, které se odvíjelo od postavení otce. Podle Možného (2008) industrializace rozbíjí tradiční velkou rodinu. Otec se nyní nejen vzdaluje z domova na své pracoviště, zaměstnáváním žen a dětí ztrácí i funkci hlavního živitele. Práce v továrnách vede ke ztrátě viditelného výsledku práce, otec ztrácí svou sebedůvěru. „*Poprvé v dějinách se dítě stydí za svého otce, „nedůstojný otec“ začíná figurovat v literatuře, výtvarném umění i v zákonodárství*“ (Zoja, L. 2005).

Celkově má tato nová občanská společnost nechuť k autoritám, to znamená k církvi ke šlechtě, a v rodinném měřítku i k otci. Zatímco v 18. st. předávalo svým synům živnost $\frac{3}{4}$ obchodníků, v 19. století to byla už jen $\frac{1}{2}$ (Burgessová, A. 2004).

Počátek 20. st. znamenal v Evropě znovu odluku mužů od svých rodin, kteří rukovali v 1. světové válce v letech 1914 – 1918. Poznamenaným rodinám se mnohdy neulevilo ani po návratu otců domů, jenž byli poznamenáni válečnými zraněními, traumaty nebo se s rolí otce již nedokázali ztotožnit. Rozvoj školství a zdravotnictví však pomáhá většímu vlivu pedagogiky a psychologie ve společnosti, poprvé se vědecky poukazuje na fakt, že odloučení od jednoho z rodičů ohrožuje vývoj dítěte. Zároveň je ale vytačen Freudův názor, že otec má být autoritou, který z dítěte udělá sociální bytost. Klade se důraz na vztah dítěte s matkou a jeho první fáze života (Zoja, L. 2005).

Nástup fašismu ve 30. letech 20. st. znamená pro mnohou mládež nalezení nové autority, autority mimo rodinu. Velký vliv na vnímání otce společností začínají mít masmédiá, prostřednictvím kterých se děti a mládež dostávají k informacím, které umožňují hodnotit, pochybovat a kritizovat role jejich otců.

Podle A. Burgessové (2004) předjímal historikové při studiu otcovství obraz otce autoritářského a emočně chladného. Dnešní vědci vycházejí zejména z metod zabývajících se soukromým životem rodiny, vycházejí ze soukromé korespondence, deníků apod. Ukazuje se tedy, že vždy existovali otcové, kteří se podíleli na chodu domácnosti i na péči o malé děti (běžné např. v Anglii v oblastech s textilním průmyslem, kde do práce chodily ženy). Také se muži střídali s ženami v péči o domácnost a děti při sezónních pracích. Z dnešního pohledu je také jistě zajímavý fakt, že při rozpadu manželství v 19. st. byly děti mnohem častěji svěřovány otci, jelikož u nich byla větší možnost obživy a učení povolání (Burgessová, A. 2004).

Zdá se, že otec během vývoje rodiny a svého postavení mnoho pozbyl. Na jeho obranu ale musíme poznamenat, že zásadní vliv na jeho roli od doby prehistorické bohužel nemá vliv rodina, ale zejména společenské a kulturní zřízení. I dnes najdeme mezi otci „otce lovce, otce válečníky, otce nedůstojné, otce nepřítomné“. Stejně tak jako v minulosti jsou ale mezi nimi otcové milující, strachující se, starající se, přítomní.

2 Význam otce pro výchovu a socializaci dítěte

Pozitivní výchovný podíl otců na rozvoji jejich dětí, je v současné době prokázán mnoha studii (podrobněji od strany č. 16). Pokud se otec o své potomstvo zajímá a stará od jeho raného věku, upevňuje se nejen vazba mezi ním a dítětem, ale i stabilita páru a celé rodiny (Matějček, Z. 2005, Gjuričová, Š. 1997). Celkově lze shrnout, že pečující otec je prevencí rozpadu rodiny. Dítěti, které je vychováváno oběma rodiči, se také dostává sociálního zvýhodnění oproti dětem vychovávaných jedním rodičem. Lépe prosperuje fyzicky, lépe se orientuje v sociálně kulturním prostředí a navazuje trvalejší a kvalitnější vztahy (Matoušek, O. 2003).

Přesto i dnes někteří antropologové a psychologové zastávají názor, že jádrem lidské rodiny je vztah matky a dítěte, otec má v rodině instrumentální funkci chránit základní pár (Možný, I. 2008).

Pokud se otec o dítě od počátku zajímá a stará, vytváří se mezi ním a dítětem jedinečné pouto, které se projevuje vyhledáváním vzájemného kontaktu. Otcovský vztah je stejně jako mateřský sociálně konstruován. Žena i muž mají k výchově dítěte identické předpoklady (Matějček, Z. 2003).

Svou přítomností a angažovaností otec rozvíjí dítě v mnoha oblastech. Zpočátku spíše navazuje na matku a později dítěti nabízí zkušenosti a poznatky jiného rázu, než se mu dostává od matky. K upevnění vazby mezi otcem a jeho dítětem také přispívá otcova účast u porodu. Vyplývá to i z průzkumu Podoby otcovství v ČR, v rámci projektu „Táto, jak na to?“ (MPSV [online]. 2009 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: www.mpsv.cz/cs/8808).

Nezapomeňme však, že otcovský přínos do života dítěte nemusí přinášet otec sám nebo pravý biologický otec. Otcovskou výchovu dítěti může přinést jakýkoliv muž přistupující zodpovědně k této roli. Nahradit však biologického otce, který má již se svým dítětem vztah (ať je jakýkoliv), je problémem a otázkou spolupráce matky, biologického otce, nového partnera (či mužské osoby) a dítěte. Přesto je někdy nutno vyhledat odbornou pomoc.

Od počátku lidského druhu, byly děti vychovávány v rodinách. Podle evoluční psychologie je dítě připraveno vnímat přítomnost obou pohlaví. Zkušenost rodinného života, mužského a ženského vzoru, je základní potřebou dítěte. Pokud se mu této investice nedostane bude oproti dětem vychovávaným v úplných rodinách v nevýhodném postavení (Bakalář, E. 2002, Matoušek, O. 2003).

2.1 Výchovný podíl otce

Aby byl muž pro své dítě skutečným otcem, musí plnit další očekávané kompetence. Samotné zplození se zde stává druhotným faktorem, biologická funkce zde ustupuje do pozadí. Význam otce pro dítě spočívá v jeho vztahu, citech, chování, vzoru. Otec se stává prostředníkem dítěte mezi dítětem a okolním světem. Biologický otec tak může být, v případě rozpadu rodiny, plnohodnotně nahrazen novou osobou muže, zvláště pokud k rozpadu rodiny dojde v prvních měsících života dítěte (Dudová, R. 2007). Otec zpravidla nepředstavuje pro dítě základní zkušenost, tu získává od matky a aplikuje ji pak na vztah s otcem (Vágnerová, M. 2005). Není pochyb o tom, že otec je ve vztahu k dítěti sekundární osobou méně intimní povahy, než je pro dítě matka. Otcovský výchovný podíl je významný hlavně v tom, že je polaritní k výchově mateřské. Otec přináší dítěti od počátku jiné stimulační zkušenosti a poznatky, čímž je dítě rozvíjeno mnohostranněji. Výchovu matky otec může usměrňovat, doplňovat, prohlubovat, být protiváhou ženského vlivu. Ve výchovném prostředí, které nabízí oba výchovné vlivy, je dítě lépe vybaveno pro začlenění se do společnosti, která je přirozeně oboupohlavní.

Dříve byl otec dokonce považován za narušitele harmonického vztahu dítěte s matkou, čímž mohl způsobovat destabilizaci dítěte a jeho úzkosti (Camus, J. L. 2000).

Rodičovské chování je odlišné v měřítku kvality i kvantity. Podle Možného (In Matoušek, O. 2003) se výchovný přístup otce a matky liší a doplňuje hlavně v oblasti komunikace. S matkou děti komunikují o tématech: škola, kamarádi, móda, filmy. Matka také v komunikaci s dítětem více prosí, žádá. S otcem děti nejčastěji hovoří o sportu a politice, otec častěji rozkazuje a vyžaduje dodržování řádu. Bohužel se již méně otec zajímá o školu a méně dítěti vypráví o svém povolání.

Otcové zpravila hůře vnímají, jakými komunikačními dovednostmi jejich potomek již disponuje. Nepřizpůsobují proto tolik svůj jazykový projev dítěti tak, jako jejich matky. Používají složitější výrazy a věty, a děti jim nerozumí tak snadno. Častěji také žádá o vysvětlení a otcovy dotazy mají obecnější povahu. Pokud má otec slovně udržet pozornost dítěte vzhledem k nějakému předmětu, je méně účinný než matka. Variabilitou komunikačních podnětů je dítě v této oblasti lépe rozvíjeno. Dítě je nuceno ke srozumitelnějšímu projevu tak, aby byl jasný i pro jiné lidi než pro matku (Camus, J. L. 2000).

Na základě analýzy teoretických pramenů jsem došla k následujícím souhrnným tvrzením, ve kterých se autoři shodovali. Hlavní pozitiva kvalitní otcovské výchovy spatřují autoři zabývající se touto tematikou v těchto oblastech sociálních dovedností.

Oblast komunikace a učení

- Rozvíjí komunikační dovednosti dítěte, pro dítě představuje jiný komunikační model (mluví jiným tónem, používá jiná slova, nepřizpůsobuje svůj jazyk věku dítěte, od dítěte častěji žádá vysvětlení)
- Identifikace s otcem podporuje intelektuální úspěšnost jak dívek, tak chlapců

Oblast sociálních vztahů

- Poskytuje dítěti model dvojpohlavního rodinného života (řešení konfliktů, jednání, kompromisy), učí dítě chápat rozdíly mezi pohlavími
Například ve výzkumu G. H. Brodyho (1994) se prokázalo, že právě otcovský vztah je nejdůležitější při formování postojů adolescentů k pohlavním rolím, manželství a rodičovství (In Pavlát, J. 2008).
- Více rozvíjí schopnost empatie a porozumění, rozvoj tvořivých schopností
- Redukuje míru agresivity dětí a přispívá k jejich emoční pohodě
- Má význam pro utváření vztahů s vrstevníky
- Usnadňuje orientaci v různých lidských vztazích

Oblast sebeuvědomování

- Otec pomáhá dítěti k odpoutání se od matky a pomáhá mu osamostatňovat se
- Prostřednictvím autority vytváří v dítěti pocit jistoty, bezpečně se dítě cítí i na základě vícečetné citové vazby, v přítomnosti otce jsou děti více sociabilní (lepší přijetí cizí osoby, navázání kontaktu, schopnost přizpůsobit se situaci)
- Podporuje jedinečnost dítěte
- Provází dítě přechodem k dospělosti

Oblast orientace v prostředí

- Poskytuje dítěti více pohybových a taktilních zkušeností (odvážné pohybové hry, pracovní činnosti, povzbuzování, vytváření smyslu pro pravidla, střety se strachem a nejistotou, vyhodnocení vlastních sil, možností)
- Otec je upřímnější v poskytování informací
- Umožňuje mu vnímat svět plastičtěji – různorodé podněty
- Zprostředkovává modelový obraz společnosti, dítě se rozhoduje a vymezuje vůči společnosti, uvádí a zasvěcuje dítě do společnosti

(Warshak, R. A. 1996, Bakalář, E. 2002; Biller, H. B., Farrel, W., Warshak R. A. In Bakalář E. 2002; Bacus, A. 2003, Zoja, L. 2005, Oakleyová, A. 2000, Vágnerová, M. 2005, Camus, J. L. 2000, Biddulph, S. 1999)

2.1.1 Rizika výchovy bez otce

Absence mužského výchovného vzoru může mít za následek hledání jiné autority, např. v partě nebo společenských organizacích. Negativní otcovský vzor má horší důsledky než vliv matky (Yablonsky, L. 1995). Absence otcovské angažovanosti ve výchově je rizikem zejména pro chlapce. Chlapci bez otcovské péče se mohou stát chlapci zdůrazňujícími své mužství a agresivitu (mačo) nebo jsou z nich ustrašení chlapci s nízkým sebevědomím (mamánci). Někteří psychologové se domnívají, že k osvojení mužské role, by chlapci měli strávit s muži alespoň několik hodin denně. Bohužel přání a možnosti bývají rozdílné. Nedostatek mužských vzorů v životě chlapců je velkým společenským problémem (Biddulph, S. 2007).

Děvčata bez otce se zase potýkají s problémy v partnerském a sexuálním životě. Celkově mají děti bez otcovské péče větší inklinaci ke zdravotním a psychickým problémům, k delikvenci a kriminalitě, mají horší studijní a pracovní výsledky. Dále obtížněji dosahují nezávislosti, mají bouřlivou adolescenci a inklinují k pozdější závislosti na partnerovi (Bakalář, E. 2002, Matoušek, O. 2003). Tyto děti také zpravidla mohou trpět horšími materiálními podmínkami a více se vyznačují antisociálním chováním.

Podrobněji uvádím vybrané statistické údaje z publikace E. Bakaláře (2002) v příloze č. 1.

Rizika výše uvedená bych nevztahovala pouze na děti vychovávané bez otce, ale celkově je lze označit za rizika postihující všechny děti vychovávané jedním rodičem.

Otcova láska je podmíněná, pro dítě představuje povinnosti a normy, které plní v touze získat si otcovu lásku (Fromm, E. 1996). Od otců se ve výchově přeci jen více očekává otcovská autorita. V současné době, kdy uznávání autorit začíná být společenským problémem, se začíná primárně ztrácet vertikální vazba na vzor otce. Dětem se pak vzorem a autoritou stávají jejich vrstevníci, kdy jde o vazbu horizontální (Zoja, L. 2005). Důsledkem tohoto společenského jevu je pak rivalita nejen mezi vrstevníky, ale rivalita mezigenerační.

2.1.2 Socializace

Proces socializace je zejména procesem sociálního učení uskutečňovaným od raného dětského věku, ovlivněným typicky lidskými předpoklady (stavba mozku, smyslové orgány, reflexy..) a individuální zkušeností jedince. V okruhu rodiny se jedná o socializaci primární, která je základem pro socializaci do další společnosti. Rodinná výchova poskytující dítěti sociální interakci od raného věku dítěte vytváří základ osobnosti dítěte a jeho prvních citových vazeb. V dítěti také vyvozuje první sociální potřebu kontaktu s rodiči (Nakonečný, M. 1999).

Jednou ze základních potřeb novorozence je potřeba životní jistoty a bezpečí. O co vydatnějšími dárci citové jistoty jsou rodiče, o to více usnadňují dítěti orientaci v prostředí a navazování nových kontaktů (Matějček, Z. 1986).

Jelikož je lidská společnost přirozeně oboupohlavní, je kvalitní fungování mužského faktoru při výchově dítěte nezastupitelné.

Přítomnost pozitivní otcovské angažovanosti a vřelosti k dítěti, připravuje dítě na odpoutání se od matky a navázání dalšího citového vztahu k otci. Tento psychický proces nazýváme triangulace. V dospělosti je pak jedinec, kterému se dostalo citů otcovských i mateřských, lépe vybaven pro nezávislý, kvalitní citový život (Bakalář, E. 2002).

Důležitým aspektem socializačních procesů je vysoká míra otcovských kladných citů. Otcovský výchovný přínos je i prevencí proti pozdější delikvenci dětí (Yablonsky, L. 1995).

Otec věnující se dítěti urychluje některé socializační procesy. Poskytuje dítěti prostor pro odhalování vlastních schopností, uvolňuje jeho zábrany a zároveň ho nutí k sebeovládání, dává mu příležitost k sebehodnocení, čímž podporuje jeho sebedůvěru. Dítě se pak snadněji orientuje a vyjadřuje ve společnosti, zvládá konfrontaci i první konflikty. Lépe se prosazuje v rodině i mezi vrstevníky (Camus, J. L. 2000).

V současnosti se také otcovské snažení zaměřuje na sociální a materiální úspěch svých dětí, což se projevuje zejména angažovaností v oblasti profese svých dětí, získávání společenských styků a zajišťování materiálního a finančního zázemí. Bohužel i nadále mizí jeho role učitele a průvodce společností a světem. V době mediální získají děti kvalitní informace snadnějším způsobem bez osobního přístupu a často se v mnoha oblastech orientují lépe, než rodiče samotní. Jakoby rodiče neměli co nabídnout. Fakt, že děti nepotřebují již v takové míře své rodiče jako průvodce světem a snaha otce zabezpečit rodinu způsobuje to, že otec mizí z volnočasových aktivit dítěte.

2.2 Gender ve výchově dítěte

Ač je možná těžké si to přiznat, jako rodiče přistupujeme k dětem opačného pohlaví různě a to znovu s ohledem na pohlaví rodiče. Rodiče věnují více pozornosti dítěti stejného pohlaví, matky více podněcují a dotýkají se svých dcer, zatímco otcové povzbuzují a hýčkají více syny, přičemž matky se chovají univerzálněji. Ve výchově rodiče a společnost podněcují očekávané chování.

Na osvojení genderové role dítěte se podle Heluse (2009) podílejí tyto výchovné faktory:

- **formování či manipulace**, zdůrazňování maskulinních nebo feminních znaků (oblékání, výběr hraček...)
- **systematické zaměřování pozornosti**, upozorňování na předměty a jevy odpovídající genderu (děvčata – kočárky, motýlek, ozdoby; chlapci – auto, letadlo, bagr)
- **verbální pojmenovávání** („hodné, hezké děvče x silný, rychlý kluk“)
- **aktivizace**, přidělování činností genderově očekávaných (děvčata – prostírat, zametat, stlát x chlapci – drobné opravy, práce na zahradě, přenášení břemen)

Otcové kladou větší důraz na osvojení příslušné role a k osvojení této role přispívají dokonce více než matky. Tato tendence se zvyšuje v předškolním věku dítěte, a to zejména u synů (Vágnerová, M. 2005, Camus, J. L. 2000). U dcer otcové zvyšují jejich ženskost odměňováním jejich ženských projevů. U synů zvyšují jejich mužnost povzbuzováním maskulinních a agresivních projevů, hlavně formou odvážných her. Dynamizační vliv otce projevující se odvážným chováním se prosazuje zvláště u chlapců (Matoušek, O. 2003, Camus, J. L. 2000).

Ve vztahu otců k dcerám se promítá jejich vztah k partnerce. V tomto ohledu je role dcery specifická a bez citlivého přístupu otce se může stát rizikem narušení rodinných vztahů. Otec může na dceru přenášet povinnosti plnění jeho potřeb, které neplní jeho partnerka. Může ji zasvěcovat do svého života a ona se tak stává rivalkou své matky. Tento vztah je nezdravý a ztěžuje dceři uvědomění si svojí hodnoty, komplikuje vlastní osamostatnění, nalezení vlastní identity a hledání vhodného partnera.

Gender se projevuje také opačně ve vnímání rodičů dětmi. I děti mají představu o tom, jací by rodiče měli být. Zpravidla se jedná a hrdinského otce a milující maminku.

Takové je chtějí mít a takové je vnímají. Antropoložka E. Clarkeová například ve studii o jamajských rodinách vyzorovala, že ačkoliv tam matky často krutě bijí své děti, ty vypovídají jen o trestech od svých otců, o matkách téměř nikdy!

(Burgessová, A. 2004).

S genderovým pojetím výchovy se setkáváme i v rámci školního vzdělávání. „*Chlapci jsou podporováni v aktivitě, průbojnosti, logickém myšlení, technickém a fyzicky-výkonnostním zaměření, zatímco dívky spíše v pasivitě, pamětním učení, estetickém citění, zaměření na emoce a vztahy*“, píše Irena Smetáčková (2010) v článku: Politika genderové rovnosti ve vzdělávání (Gender sociologie [online]. [cit. 9. 9. 2010]. Dostupný z WWW: www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2010012502.) Genderová korektnost ve výchově a vzdělávání je jedním z prioritních cílů MŠMT ČR. Tématu genderových stereotypů ve výchově nejmenších dětí se dlouhodobě věnuje Evropská kontaktní skupina. V roce 2007 vydala tato nezisková organizace genderově vyrovnané omalovánky s názvem: Táta, máma – máma, táta, v kuchyni i u fiata, které dětem veselou formou představují téma partnerského rozdělení činností v rodině. Na toto vydání navázaly v roce 2009 pracovní listy: Adame, dneska už neva, že letadlo řídí Eva. Obě tyto publikace byly distribuovány za cenu poštovného v mateřských a základních školách.

2.2.1 Identita dítěte

Výsledkem sociálního učení je vědomí vlastního já. Složkami tohoto uvědomění je sebepojetí a sebeoceňování, dítě k němu dospívá ve věku necelých tří let. Součástí vytváření identity osobnosti je identifikace s určitým vzorem, jímž jsou od nejranějšího věku dítěte rodiče. Proces probíhá nevědomě, introjekcí, přijetím jiné osoby do vlastního já (Freud, S. In Nakonečný, M. 2000).

Vědomí vlastního já se v raném věku projevuje typicky (Říčan, P. 1990):

- poznání vlastní podoby v zrcadle
- úsměv při zdárném výkonu
- snaha o sebeobsluhu
- sebechvála
- sebeovládání
- citlivost k selhání
- náhrada vlastní osoby hračkou při hře
- užívání zájmena „já“
- dětský vzdor

Vědomí vlastní identity se lépe utváří ve vztahu dítě, matka, otec než ve vztahu dvojstranném, dítě, matka (Matějček, Z. 2005). Pro správnou identifikaci je však důležitý vzájemný pozitivní vztah a vliv kulturních a společenských stereotypů. K sobě samému přistupujeme tak, jak k nám od počátku přistupují druzí. Rodiče jsou prvním tzv. „sociálním zrcadlem“ toho, jaké podle nich dítě je, a to zpravidla přijímá tento obraz bez odporu za základ svého sebepojetí (Helus, Z. 2009).

Identita dětí se také liší podle rodinného prostředí, osobnosti rodičů a jejich výchovného stylu. Podle Levina, M. (1994 In Bakalář, E. 2002) se dokonce autonomie dítěte nejlépe rozvíjí v přítomnosti silné mužské osoby a pečující ženské, mateřské.

Pro rozvoj identity je významné převzít také svou pohlaví roli a upevnit si vlastní sexuální identitu. Tato identita se upevňuje kolem 2 roku a nelze ji změnit bez toho, aniž by dítě neutrpělo psychickou újmu (Oakleyová, A. 2000, Camus, J. L. 2000).

Výzkumy ukazují, že v sebepojetí dívek a chlapců jsou však značné rozdíly. Chlapci jsou se svým pohlavím spokojenější než dívky, vidí v něm více výhod. Zatímco dívky uvádějí více svých negativních vlastností. Sebpojetí dívek se také mění s nástupem puberty, kdy začíná být důležitá feminní atraktivita, na úkor které mnohdy ustupují do pozadí ostatní kvalitní předpoklady dívek (např. znalost matematiky, pohybová obratnost...) (Helus, Z. 2009).

Při osvojování genderové role mají děti tendenci napodobovat silnějšího z rodičů (ať je to matka či otec) a identifikovat se s ním. Například dívky mezi 6-9 rokem se někdy vžívají do dominantní mužské role. Naopak chlapci vychovávaní matkou mající ženský vzor mohou působit zženštile, inklinovat k uměleckým profesím nebo dokonce až k transexuálnímu nebo homosexuálnímu chování. Pokud se chlapci neidentifikují s mužským vzorem, v intelektuální oblasti připomínají spíše dívky (řešení problémů, rozhodování). Zženštilost u chlapců také vyvolává ve společnosti více pozornosti, než bojovnost u dívek. Na chlapce je tedy ve výchově vyvíjen větší tlak k rychlému osvojení jejich genderové identity (Oakleyová, A. 2000).

Janošová (2008) oproti tomuto uvádí, že nepřítomnost otce u chlapců k zženštilosti nevede. Tito chlapci vykazují pouze nižší agresivitu a nižší oblibu chlapeckých her. Na míru maskulinity má v těchto případech největší vliv výchovný postoj matky (zda maskulinní projevy podporuje nebo potlačuje). Janošová dochází k tomuto závěru: „*Nepřítomnost otce v rodině pravděpodobně není sama o sobě skutečností, která by*

nevyhnutelně vedla k potížím v osvojování genderové role dítěte...Spíše ji lze považovat za faktor, který její vývoj modifikuje, a faktorem rizikovým se může stát až v kombinaci s jinými vlivy.“ (Janošová, P. 2008, s. 188)

V případě dcery má otec největší vliv na její schopnost vycházet a jednat s muži a také na volbu jejího budoucího partnera. V případě syna utváří otec zejména míru jeho maskulinity. Podle Barbera (1986) souvisí úroveň sebehodnocení děvčat s mírou otcovské fyzické náklonnosti a mateřskou podporou, zatímco sebehodnocení u chlapců je nejlépe podporováno soustavným otcovským zájmem a mateřskou přátelstostí (In Pavlát, J. 2008).

2.3 Osobnost otce

Dítěti může prospívat jen otec, který je zralou a vyrovnanou osobností. Aby plnil funkci otce v rodině, nestačí, aby byl jen přítomný a pozorný. Musí pro dítě představovat nositele mužské role, majícího určité postavení v rodině, společnosti a pohlavním řádu. Pro výchovu dítěte není žádoucí úlohou otce nechat se vmanipulovat do pozice druhé matky.

Eduard Bakalář (2002) definuje otce jako rodiče mužského pohlaví ve třech polohách:

- 1) biologická – zploditel
- 2) sociální – ten, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará
- 3) právní – ten, komu náleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti

Na to, jaký bude z muže otec má vliv mnoho faktorů. Jedním z nejdůležitějších je výchovný styl vlastního otce a z toho plynoucí vlastní získané představy o otcovství. Rodičovské chování je však i u mužů ovlivněno hormonálně (Matoušek, O. 2003). Dalšími činiteli jsou věk muže, jeho charakter a temperament, společensko historický kontext, kultura, náboženská orientace, třídní postavení a role v zaměstnání (Yablonsky, L. 1995). Celkově se také prokazuje, že pečující otcové se vyskytují více mezi vzdělanějšími otci (Pavlát, J. 2008). Výzkum v USA však prokázal, že největší vliv na chování a postoje otců mají majetkové poměry (Burgessová, A. 2004). To potvrzují i další autoři (Matoušek, O. 2003, Burgessová, A. 2004, Zoja, L. 2005, Pavlát, J. 2008). Ve společnosti nižší třídy jsou otcové často nepřítomní nebo úplně chybí (v USA zejména v chudých černošských nebo latinskoamerických čtvrtí), rodina střední třídy zase trpí rozvody nebo přílišnou zaměstnaností otce.

Po narození dítěte se novopečný otec musí vyrovnat jak s novou rolí, tak s novým chodem rodiny. Dále se od něj očekává ekonomické zajištění rodiny a psychická a sociální podpora partnerky, matky. Vzhledem k povaze naší společnosti, která je společností maskulinní, agresivní a zaměřenou na výkon, bývá otec nucen ke štěpení osobnosti, kdy se jedná o tzv. „otcovský paradox“ (Zoja, L. 2005). Rodina od něj čeká jednání mírné, citlivé, laskavé, zatímco venku se muž má projevovat dominantně a agresivně tak, aby zajistil rodině živobytí. Fakt, že otcové na veřejnosti potlačují své city způsobuje problém psychologům a sociologům zabývajících se osobností a rolí otce.

Nevýhodou otcovské role je, že s dítětem tráví méně času, jeho zaměstnání ztrácí pro dítě konkrétní podobu a disponuje nižšími sociálními a komunikačními dovednostmi, důležitými při výchově dítěte (Bakalář, E. 2002).

Pokud otec úplně chybí, je v zájmu dítěte umožnit mu stýkat se s jiným mužským vzorem. Často jím bývá dědeček, strýc, nový partner matky, ale může jím být pro dítě i starší bratr.

Osobnost otce je důležitá v tom, že formuje rodičovskou osobnost ve svých dětech. Je tedy v zájmu společnosti vést mládež k hodnotám rodičovství a rodiny. Role otce je samozřejmě genderově ovlivněna a rozpolcenost postavy otce nese zvýšený nárok na psychickou a sociální odolnost a vyspělost muže.

Faktorem ovlivňujícím míru otcovské participace a chování k dítěti je kvalita partnerského vztahu a osobnost partnerky, matky dítěte. Jelikož je to povětšinou ona, kdo tráví z dítětem alespoň v prvních měsících nejvíce času, určuje chod péče o dítě a o domácnost. Pokud se matka rozhodne dítě kojit, je v tomto období opravdu nezastupitelná. Žena získává jakýsi monopol (ať chtěný či ne) na péči o dítě. Zde pak hraje důležitou roli vyzrálost partnerského vztahu a partnerů samotných. Otec pak někdy může být vnímán jako narušitel režimu a zvyklostí dítěte s matkou. Míra jeho angažovanosti koreluje s postojem matky k jeho iniciativě (více v kap. 3.4.4 Participace otce v české rodině).

„Jakmile se ale jednou dítě narodí, člověk se stává rodičem nezvratně, a platí to i pro otcovství, i když muž se snáze může ke svému rodičovství neznat.“ (Možný, I. 2008, s. 152). Bohužel zůstává proto faktem, že počet svobodných matek stále narůstá.

Vycházet však můžeme pouze ze statistik počtů dětí narozených mimo manželství, což však nemusí znamenat, že žijí bez otce. Za rok 2008 bylo narozeno 119 842 dětí, z toho 43 457 mimo manželství. Přesněji nevyovídá ani počet žen samoživitelek, protože i ty mnohdy mívají partnera. Podle statistických odhadů, žije jen s matkou zhruba ¼ dětí (ČSÚ [online]. 2010 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prehled_clanku_srpen_2009.). Podrobněji viz. příloha č. 2.

2.3.1 Gender a role otce v rodině

V průběhu vývoje vztahů v rodině byl a je odedávna muž otcem živitelem. Jeho role se pak rozšířila na roli autoritativního učitele morálky a náboženství, průvodce společností a učitele řemesla. Po celý vývoj otec představuje hlavně roli muže (Dudová, R. 2007).

V 70. letech ovlivnil nové otce zejména strach z homosexuality, i v současnosti otcové často potlačují své přirozené city a projevy, aby si zachovali svou mužskou identitu (Burgessová, A. 2004). Dnes se setkáváme s novým typem otce, je jím otec aktivní, pečující a zajímavější se, který však zůstává vzorem muže.

V moderní společnosti nyní dochází k prolínání ženských a mužských rolí, což zvyšuje nároky na plnění funkcí, k nimž nemají ženy nebo muži ideální předpoklady (Matoušek, O. 2003). Genderová role je pro otce mnohem náročnější než genderová role pro muže jako takového. V postavení otce přitom opět hraje dominantu již zmiňovaný „otcovský paradox“. Aby muž úspěšně splnil očekávání společnosti, měl by být dominantní, razantní, rozhodný, tvrdý. Oproti tomuto, v roli otce má být empatický, vnímavý, jemný. Žena je ve většině případů této rozpolcenosti ušetřena. Když hovoříme o otci, máme současně na mysli i to, co od něj jako od otce očekáváme (Samuels, A. In Burgessová, A. 2004).

V minulosti i dnes byla otcova kariéra nejen zdrojem financí, ale také společenským statutem, na kterém se podílela jeho manželka tím, že muži vytvářela v rodině bezpečné zázemí. Naše fungování společnosti zatím neumožňuje mužům a ženám v nukleární rodině vést ekonomicky nezávislé existence, neboť zaměstnání, sociální zákony, školství atd. předpokládá fungování rodiny založené na rodových rozdílech (Možný, I. 2008).

Téměř polovina mužů v České republice by chtělo mít partnerku v domácnosti, která se stará o děti. Tato představa se ale splní jen asi každému desátému, přesně 13 % z nich. Bez příjmu manželky, který tvoří často nezanedbatelnou část rodinného rozpočtu, se totiž většina rodin neobejde. Vyplývá to z průzkumu Sociologického ústavu, Centra pro výzkum veřejného mínění a ze statistických údajů (Vavroň, J. 2007), podrobněji viz. tabulka v příloze č. 3.

2.3.2 Otcovské výchovné styly

Přístupy otců k rodině a výchově jsou v oblasti zkoumání psychologů a sociologů spíše novinkou. Vesměs se shodují na základní charakteristice výchovných stylů. V reálném životě se jedná většinou o kombinace těchto charakteristik. Ve zkratce uvádím příklad takových typologií od autorů populárně naučné literatury zabývajících se touto tematikou.

Typologie dle Biddulpha S. (2007)

Muž - král – otec, který nadhodnocuje význam své osoby a zaměstnání, má silnou autoritu, jeho rodina mu plní každé přání, podstrojuje mu. Zpravidla nemá domácí povinnosti, ve výchově se účastní hlavně udílení trestů a odpouštění.

Kritický otec – otec věčně nespokojený, litující se, frustrovaný. Je aktivní, ale negativním způsobem, ve výchově neužívá pozitivní stimulaci, ale spíše urážky a kritiku. Touží po větším úspěchu, vkládá to svých dětí své naděje, nikdy však není spokojen.

Pasivní otec – otec, který je v rodině pouze „do počtu“. Nezajímá se o dění v rodině, všechny kompetence přebírá partnerka, později i děti. Je odevzdaný svému osudu, se kterým je nespokojen, ale není dost silný na to, být aktivní. Většinou z rodiny prchá (k televizi, alkoholu, dětinským koníčkům apod.).

Nepřítomný otec – otec velice schopný a ambiciózní, zajistí zpravidla rodinu finančně, není však přítomný duchem ani fyzicky, věnuje se seberealizaci. O chod rodiny se stará partnerka, které k tomu zajistí finance a služby.

Typologie dle Yablonského L. (1995)

Citliví a milující otcové – dvojníci – otcové zdánlivě ideální, zajímaví se. Rizikem tohoto typu je přílišné ochránářství bránící rozvoji vlastní identity dítěte.

Otcové rovnostářského typu - tento otec se snaží být rovnocenným kamarádem dítěti, což mu ubírá na autoritě a opravdovosti. Někdy zatěžuje dítě svými dospělými názory a problémy. Výchova je zde záležitostí partnerky.

Otcové machři – otcova vlastní mužnost je zde spjata s výkony dítěte, zároveň neumožňuje dětem nezávislost. Jeho moc souvisí s vnitřní a vnější agresivitou.

Otec psychopat – otec, který trpí mravní nebo charakterovou poruchou, není schopen empatie, jeho myšlení je v zásadě egocentrické.

Egocentrický otec – také psychopatický styl, který se ale projevuje jen v jednání s dětmi. K dětem má takový otec chladný vztah, často s nimi manipuluje ve svůj prospěch. Důraz klade na svou kariéru a konkurenční postoj.

Na rozdíl od Steva Biddulpha, má Levis Yablonsky v typologii zařazené dva typy otcovství s převažujícím kladným hodnocením – otce rovnostářského a otce milujícího a citlivého. V negativních typech se autoři shodují. Shrňme-li tyto dvě typologie, jedná se spíše o charakteristiky s negativním hodnocením – otcové jsou egoističtí, kariéristé, povýšení, slaboští, macho. Každý najde v těchto typologiích otce jakého měl nebo má, každému se vybaví situace, kdy se jeho otec zachoval podle výše uvedených schémat.

Tyto charakteristiky vztahující se k otcovství jsou ale vázány na celou osobnost muže. Pasivní otec bude pasivní nejen v rodině, ale zřejmě i v zaměstnání. Otec machr projevuje rozhodně svou mužnost i mezi svými vrstevníky nebo ženami. Role otce nejde jen tak oddělit od celkové osobnosti muže. Tyto typologie by jistě ve své podstatě platily i pro role matek vyměníme-li slovo otec za slovo matka.

3 Otec 21. století

Dnešním otcovstvím (i celkově rodičovstvím) se zabývají média, veřejnost, pedagogičtí a psychologičtí odborníci, i zákonodárci. Ti všichni mají o otcovství nějaké představy, mají na tuto roli nějaké požadavky, prosazují své ideály a názory, včetně otců samotných. Není snadné těmto očekáváním vyhovět, popřípadě se jim alespoň přizpůsobit.

Dnešní otec je nejen ustanoven zákonem, zákonem jsou určeny i jeho povinnosti. Díky moderní vědě je otec, v případě zájmu či nezájmu o svého potomka, zpětně dohledatelný pomocí testům DNA. Dalo by se předpokládat, že v ustanovené legislativě má rodičovství určitou oporu, dané jistoty a práva. Přesto právě zejména v případě otcovství, lze o funkčnosti určitých opatření pochybovat.

Postavení otce je nyní zdánlivě zbaveno „otcovského paradoxu“, jak se však tyto změny projevují ve vztahu k dětem a promítají do společnosti? Tím se zabývají dnešní psychologové a sociologové.

Jsou noví otcové skutečně novými otci pro své děti nebo jsou jen novými partnery pro matky svých dětí? „*Otcové chyběli vždycky, v tomto smyslu není současnost výjimkou. Nové a snad daleko horší by bylo, kdybychom je přestali hledat.*“ (Zoja, L. 2005, s. 249).

3.1 Otcovství – legislativa

V současné době se k rodičovství vztahují zejména tyto zákony – Zákon o rodině 1963/94 Sb., Zákon o nemocenském pojištění 187/2006 Sb., Zákon o státní sociální podpoře 117/1995 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí 359/1999 Sb., Zákoník práce 262/2006 Sb. Tyto zákonné normy určují rozsah práv a povinností rodičů i dětí, ve vztahu k sobě navzájem a ve vztahu k povinnostem ke státu.

Další zákony související s rodičovstvím:

- Ústava České republiky
- Úmluva o právech dítěte
- Občanský zákoník
- Občanský soudní řád

- Trestní zákon
- Trestní řád
- Správní řád

3.1.1 Určení rodičovství

Zákonné podmínky, kdy se člověk stává rodičem jsou v České republice ustanoveny v Zákonu o rodině.

Zatímco matka je v Zákoně o rodině určena jasně: „*Matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“ (*Zákony ČR on line [online]. 2004-2006 [cit. 2009-10-22]. Dostupný z WWW: <www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>.*), určení otcovství se věnuje celkem třinácti paragrafů. Pro zajímavost uvádím v příloze č. 4 několik z nich.

Pro uznání otcovství je tedy rozhodující lhůta šesti měsíců od porodu dítěte (popř. šest měsíců od prohlášení otcovství u soudu nebo na matrice). Tato relativně krátká doba je stanovena kvůli zájmům dítěte, pro co nejstabilnější vytvoření rodinného zázemí od jeho raného věku. I po uplynutí této doby lze otcovství popřít, může tak však učinit pouze Nejvyšší státní zástupce v zájmu dítěte.

Svůj podíl na zplodění dítěte si muži uvědomovali již od pravěku. V animálním světě si samice povětšinou nemohou dovolit opustit svá mláďata, samci si mohou dovolit nebýt otci vůbec. Přírodní zákony nutí samice k větší stabilitě a rodinné etice, čímž se v lidské společnosti vyznačují ženy oproti mužům (Zoja, 2005). V dobách neznajících genetické inženýrství bylo uznání otcovství zajišťováno místními zákony nebo církví. Definice biologického otce je zřejmá – otcem se stává zploditel dítěte. Zatímco mateřství je nepochybné, nad pravým biologickým otcovstvím stojí otazník. Proto se i legislativa zabývá určením otcovství a právy otce tak zevrubně. Určení biologického otce je důležité i společensky, jak pro postavení muže, tak pro přijetí dítěte a to v právních úkonech i rodinném životě. Příbuzní a další blízcí rodiny často hledají vnější fyzické znaky podobnosti na dítěti s rodiči, považují je za věc důležitou a zásadní. Z výše uvedených zákonů ČR o určení otcovství vyplývá, že otcem se může stát i muž, který není biologickým zploditelem dítěte, a to buď dobrovolně anebo nedobrovolně. Jistotu o biologickém otcovství přinášejí genetické testy. Tyto testy lze již volně zakoupit v lékárně (cena se pohybuje okolo 7.000,- Kč.). DNA lze získat velmi

snadno bez nutnosti odběru krve, nejčastěji ze stěru ústní dutiny. DNA se izoluje ze slin od domnělého otce a od dítěte, případně i od matky. Znalecký DNA test otcovství – DNA test je prováděn stejným způsobem jako Anonymní DNA test otcovství avšak jeho výsledky jsou opatřeny znaleckým posudkem, takže může být použit pro potřeby právních úkonů. U odebíraných vzorků musí být ověřena totožnost testované osoby, a proto je odběr nutno provést v přítomnosti soudního znalce. V případě Znaleckého testu otcovství je nutné odebrat vzorek jak předpokládanému otci, dítěti tak i matce. Při odběru musí být navíc ověřena jejich totožnost, proto je nezbytné, aby se k odběru dostavili s občanskými průkazy a rodným listem dítěte. Cena znaleckého testu DNA činí cca 15.000,- Kč. Test DNA je možné provést ještě před narozením dítěte, k provedení testu otcovství je však třeba použít vzorek plodové vody po amniocentéze.

(LékárnaDOMA.cz [online]. [cit. 2010-02-16]. Dostupný z WWW:

<<http://www.lekarna-doma.cz/dna-geneticky-anonymni-test-otcovstvi-pat-test/> >.)

Ukázku pozitivního a negativního testu DNA uvádím v příloze č. 5.

O určení otcovství požádá v České republice ročně cca 2000 otců. Výsledky za rok 2007 zveřejněné na internetu společností DNAtest uvádí 72 % pozitivních určení otcovství.

3.1.2 Platná právní úprava v oblasti péče o dítě otcem

V současné době může otec čerpat dle ustanovení § 196 a následně zákoníku práce pouze rodičovskou dovolenou po dobu od narození dítěte do 3 let jeho věku. Finanční zabezpečení je stanoveno zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Ihned po porodu může otec pobírat dávku sociální péče - peněžitou pomoc v mateřství (dále jen PPM) pokud matka jeho dítěte je uznána práce neschopnou např. ze zdravotních důvodů nemůže nebo nesmí pečovat o své dítě. Porodné získává otec tehdy, pokud žena při porodu zemřela. Jinak má otec právo na PPM po uplynutí 6 týdnů od porodu, pokud je tím, kdo o dítě pečuje. PPM činí 1,1 násobek životního minima.

V současné době si však k rodičovskému příspěvku může ten, kdo jej pobírá přivydělat neomezenou částku peněz, což dříve neplatilo. (MPSV [online]. Poslední aktualizace

22.4. 2009 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW:

<www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf >.)

Mateřská dovolená byla změněna na rodičovskou teprve v roce 2001, přesto ji většinou pobírají ženy. Otců, kteří čerpají rodičovskou dovolenou je u nás necelé jedno procento (Možný, I. 2006).

Tato zákonná úprava je pro otce na první pohled nevýhodná, přicházejí o možnost zvolit si délku RD na 4 roky a přicházejí o finance počítané z platu, které jsou vyplácené matkám po dobu 28 týdnů jako mateřská dovolená. Otázkou také je, kolik otců by na rodičovské dovolené zůstalo, pokud by jim to ekonomické a společenské poměry umožnily.

3.1.3 Otcovské

Stav současné podpory rodin státem vedl MPSV k programu větší podpory rodin s dětmi známý pod názvem: Prorodinný balíček. Jeho součástí je podrobně rozpracovaný návrh výplaty dávek otcům pečujícím o děti od jejich raného věku tzv. Otcovské. Cílem tohoto opatření je podpora aktivního otcovství. Z tohoto návrhu uvádím několik základních faktů a údajů:

- otcovské se vyplácí jako dávka nemocenského pojištění (nutná účast na nemocenském pojištění alespoň po dobu 3 měsíců před nástupem na otcovské)
- otcovské se poskytuje po dobu jednoho týdne
- výše otcovského na den činí 70% denního vyměřovacího základu
- za otce dítěte je pro účely dávky považován muž uvedený v rodném listě dítěte jako otec
- nárok na otcovské má i matka, pokud peněžitou pomoc v mateřství čerpá otec
- podmínkou nároku na otcovské je, že pojištěnec o dítě osobně pečuje, nevyžaduje se podmínka soužití v jedné domácnosti
- pojištěnci náleží pouze jedna dávka otcovského i v případě vícečetného porodu (popř. svěřeni do péče více dětí)

- pojištěnec musí na otcovské nastoupit do 6 týdnů po narození dítěte, popř. do 6 týdnů od svěření dítěte do péče (v tomto případě je nárok na otcovské pouze do 7 let věku dítěte)
- současně nemůže pojištěnci vzniknout nárok na výplatu více dávek (preferuje se vyšší dávka před dávkou nižší)

MPSV očekává, že navrhované otcovské využije 70 – 90 % otců. Navrhovaná úprava si bude žádat novelizaci zákonů týkajících se nemocenského pojištění.

(MPSV [online]. Poslední aktualizace 22.4. 2009 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf >.)

V současnosti působí aktivně v ČR několik organizací zabývajících se rodičovskými právy, se zaměřením na práva otců. Tyto spolky poskytují informační, poradenské (právní poradenství, odkazy na informační zdroje) a osvětové služby. Dále existují různé kluby otců, jejich existence však bývá velmi nestabilní.

Vedle mateřských center vznikají také centra otcovská nebo centra sloučená. I když se v názvu „Mateřské a otcovské centrum“, může zdát, že jde o pouhou formalitu a v praxi se v takovémto zařízení scházejí spíše ženy, budme vděční alespoň za tyto první ozvy. Přesto je aktivních otcovských organizací a členů žalostně málo v poměru ke spolkům matek.

V současnosti působí v této oblasti zejména tyto organizace:

- TataCOM
- Spravedlnost dětem Iustin
- Unie otců
- Český svaz mužů
- Občanské sdružení ZÁKON 94
- Chlapi v akci
- Liga otevřených mužů

Kontakty na uvedené organizace a jejich stručnou charakteristiku uvádím v příloze č. 6.

3.2 Rozvod

Od počátku vzniku instituce manželství vyvstává potřeba tento svazek zrušit. Nezrušitelnost tohoto svazku, jako Boží vůle, si kladla za cíl hlavně církev. Tato definitivita byla obcházena institucí neplatnosti manželství a rozvodu od stolu a lože (od roku 1869), později tzv. rozlukou, která měla právní a občanské důsledky podobné dnešnímu rozvodu. Možnost rozvodu se také zjednodušila uzavíráním civilních sňatků. Tato svobodná volba přinesla do společnosti zvyšování počtu neúplných rodin a násobení vztahů nevlastních dětí s nevlastními rodiči. Tento trend vrcholí v současné době, kdy je rozvodovost na počet uzavřených sňatků poloviční, a kdy partneři často neuzavírají sňatek vůbec (Možný, I. 2008).

Dále nemůžeme přehlédnout potvrzená fakta, že pro vývoj dítěte je neoptimálnější fungující partnerství jeho rodičů, muže a ženy. Pokud tomu tak není, vystavujeme dítě zvýšenému riziku inklinace k patologickým projevům v chování a myšlení. Tyto poznatky by měly být zohledňovány při rozhodování soudů.

Za posledních 20 let žilo v ČR po rozvodu s otci zhruba 7 - 8 % dětí. Přitom i podle dr. Matějčka by, na základě jeho klinických zkušeností, bylo 15 – 20 % dětí lépe u otce (Bakalář, E. 2002). Otcové svou kapacitu však málo využívají (Pavlát, J. 2008). Podrobnější výsledky o matkách a otcích po rozvodu nalezneme ve statistice rozhodnutí opatrovnických soudů a statistické ročence kriminality (zanedbání povinné výživy), viz. příloha č. 7.

Na vztah otce a dětí má rozvod ve většině případů negativní vliv. V průběhu času od rozvodu klesá počet kontaktů rozvedených otců a jejich dětí. Po rozvodu neudrhuje se svými dětmi kontakt přes 30 % otců (Yablonsky, L. 1995). Přesto je zřejmé duševní utrpení otců ztrácejících své děti. „*Jednou z nejvýraznějších změn v osobnosti rozvedených otců během prvního roku po rozvodu je pokles jejich sebedůvěry. Mnohem méně věří ve své otcovské schopnosti.*“ (Yablonsky, L. 1995, s. 152).

Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče otce, bývají k otcům více než nemilosrdná. Nejen že z více než 90 % je dítě přiděleno matce, ani rozhodnutí soudu o možnosti otce vídat své děti mu nezaručí, že je vídat skutečně bude. Pokud matka chce otci zamezit styk s dítětem, má za sebou podporu naší nedokonalé soudní praxe. (Příklady mediálně zveřejněných kauz uvádím v příloze č. 8).

Ačkoliv otec může podat udání na matku, že je mu zamezen kontakt s dětmi, proces je velmi zdoluhavý. Sankce jsou matce udělovány zřídka. Není ani výjimkou, že po takovémto protestu otce mu je soudem zamezen styk s dětmi úplně. Například z důvodu stresu, který je dětem způsobován jeho snahou vidět se s nimi.

K prohřeškům matky je naopak soud většinou velmi shovívavý.

Často se také zapomíná na to, že i když je otci soudem přidělena určitá doba, ve kterou může být se svými dětmi, má i nadále svá rodičovská práva. Například právo účastnit se významných událostí v životě jeho dětí. Pokud je třeba přítomen zápisu svého dítěte do první třídy, nijak tím neporušuje zákon, ačkoliv se to matce nemusí líbit.

Dokladem naší nedokonalé soudnické praxe v této problematice je i mnoho kladně vyřízených stížností, rozhodnutím Mezinárodního soudu pro lidská práva ve Štrasburku, podaných jak muži tak ženami. Původ těchto problematických kauz můžeme hledat v nespolupráci soudů, OSPOD (orgánů sociálně – právní ochrany dětí), rodičů a také ve společenské nevšímavosti a předsudcích, že otec není plnohodnotným rodičem. (Novák, V. 2005).

„Otcovská práva nejsou v české legislativě dostatečně zohledněna a v soudní praxi vůbec ne. Chybí jakýkoliv náznak nového genderového řešení složitých rodinných situací.“ (Čermáková, M. 1997, In Bakalář, E. 2002, s. 33).

Nová harmonická rodina vzniká zejména za předpokladu, že matka má s původním partnerem v podstatě takový vztah, jakoby byli stále fungujícími partnery (a to jak v případě nového partnera nebo v případě rozpadu rodiny). Jen tak je možno dítě uchránit před negativními dopady rozpadu rodiny. Bohužel praxe v lidských vztazích bývá většinou opačného rázu.

3.2.1 Syndrom zavrženého rodiče

V roce 1992 byla přeložena kniha R.A. Gardnera, THE PARENTAL ALIENATION SYNDROME (PAS), kde je popisován celosvětový problém Syndromu zavrženého rodiče. V roce 1994 měly sociální školy v osnovách R.A. Warshaka, Revoluce v porozvodové péči o děti, kde je popsáno k jakým psychickým újmám dochází u dětí v péči jen jednoho z rodičů. Teprve v roce 1996 Vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí „Syndrom zavrženého rodiče“ jako metodickou příručku pro sociální pracovníce.

Situace, kdy jeden rodič v dětech psychickým nátlakem vyvolá nenávisť či strach z rodiče druhého, bohužel nejsou ojedinělé. Trpí tak děti i zúčastněný rodič, který tak ztrácí možnost pokračujícího, přirozeného a harmonického vztahu se svými potomky (Novák, V. 2006).

Podle Gardnera, který případy od roku 1980 sám odborně posuzoval, byla programujícím rodičem v 85 – 90 % matka, zavrženým rodičem otec. Gardner popsal diagnostická kritéria PAS a rozlišuje jeho typy dle intenzity (In Bakalář, E. 2002), viz. příloha č. 9.

Na podnět Rady vlády pro lidská práva vydala vláda České republiky usnesení ze dne 10. listopadu 2004 č. 1108 k zajištění práva dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči.

Rozhodování o Syndromu zavrženého rodiče bylo svěřeno Asociaci klinických psychologů ČR. Asociace klinických psychologů však konstatovala, že v ČR Syndrom zavrženého rodiče neexistuje. *"O duševní poruše (případně syndromu) se hovoří tehdy, když... odcizení rodiče dítě vnímá jako týrání a to ... dosáhne takové intenzity, že dítě není schopno se s touto zkušeností týrání samo adekvátně vyrovnat a reaguje vznikem duševní poruchy (dříve by se mluvilo např. o vzniku úzkostné neurózy)."* (Goldmann, P. 2006, In NOVÁK, V. *Unie otců* [online]. 2006 [cit. 2007-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://unieotcu.aspweb.cz/dnn/Default.aspx?tabid=77>>.)

Nezapomínejme, že i rodič postižený PAS je ze zákona o rodině povinován k výchovnému působení a hmotnému zajištění dítěte. Snížit možnost vzniku PAS by bylo možné důslednými a rychlými soudními rozhodnutími.

Role nevlastního rodiče není novodobou záležitostí, dříve existovalo nevlastní rodičovství zejména z důvodu vysoké úmrtnosti a z potřeby ekonomického zajištění rodiny. Pojďme se tedy zabývat specifickou rolí nevlastního otce.

Muž vstupuje do role nevlastního rodiče s partnerkou, která už dítě má. V tomto vztahu má nerovné postavení s vlastními rodiči dítěte. Žena má prostor pro manipulaci s partnerem v oblasti výchovy dětí (jsou to její děti), formuje jejich hodnoty, zájmy, postoje. Nevlastní děti také bývají zdrojem častějších konfliktů, proto je tento vztah více ohrožen rozpadem. Žena si také nového partnera (nového otce svých dětí) vybírá podle socioekonomického statusu, avšak rozhodovací podíl v oblasti práv, majetku a

rozhodování je ve prospěch ženy (Bakalář, E. 2002). Přesto se nevlastní otec většinou snaží vykonávat svou funkci svědomitě, efektivně a pozitivně (Yablonsky, L. 1995).

3.2.2 Důsledky rozvodu ve vztahu otce a dítěte

Odloučení dítěte od otce a otce od dítěte má pro jejich další vývoj prokazatelně negativní důsledky. Uvedená zjištění jsou platná v případě, kdy mají otec s dítětem i po rozvodu s matkou nadále harmonický vztah. V případě PAS se tyto důsledky ještě prohlubují.

- dítě i otec jsou ochuzeni o vztah k blízké osobě
- dítě i otec jsou otřesení v sebedůvěře
- dítě i otec mají porušené sebehodnocení
- dítě i otec jsou nuceni navázat vztah s nevlastním rodičem/nevlastními dětmi
- dítě může mít zúžený názor na svět, omezenou korekci názorů díky druhému rodiči
- dítě bude mít tendenci rozvodu u svého manželství
- otec ztratí možnost výchovného působení
- může se snížit potřeba otce investovat do svých dětí (citově i finančně)

(Bakalář, E. 2002)

Dcery bez otce se v dospělosti špatně vymezují vůči mužům. Synové bez otce nemají možnost pozorovat mužskou roli otce a uplatnit ji pak ve své rodině.

Děti žijící s jedním rodičem (povětšinou s matkou) jsou také náchylnější k patologickým společenským jevům. Dívky jsou častějšími oběťmi znásilnění (až o 900% větší pravděpodobnost), častěji otěhotní před dosažením plnoletosti. Chlapci zase inklinují k projevům spojených s agresivitou a sebedestrukci. Tyto děti také častěji trpí úrazy, poruchami řeči, chronickými chorobami a psychickými poruchami (Biddulph, S. 2007).

3.3 Genderové role

Genderovou rolí myslíme pohlavní identitu mužství nebo ženství jedince a s tím spojené očekávané chování, myšlení a jednání. Utváří se v průběhu socializace zejména mezi 2 a 3 rokem dítěte, kdy si dítě uvědomuje svojí pohlavní příslušnost a začíná chápat specifická genderová schémata. Stabilizuje se kolem 7 roku a dále se utváří a

mění po celý zbytek života. Vliv na identifikaci s genderovou rolí mají rodiče, sourozenci, škola, masmédiá a vrstevníci (Průcha, J.; Walterová, E. 2003). Míra maskulinity a feminity však nemusí souviset se skutečným pohlavím (Oakleyová, A. 2000).

Genderová identita se vytváří v závislosti na daném čase a kultuře. Očekávání plnění rolí je zřejmé v oblasti výchovy dětí od jejich raného dětství. Rozdílné přístupy k výchově a vtažení k chlapcům a děvčatům jsou zaznamenány od jejich novorozeneckého období. Způsob výchovy má na utvoření genderové identity zásadní vliv (Oakleyová, A. 2000).

Kulturní tradice a biologická potřeba ale určuje, aby se dítěti v ranném věku věnovala spíše matka než otec. Otcovská role svou společenskou funkci teprve získává.

3.3.1 Gender a rodičovství dnes

Role otce a matky se zdají být protikladné, ale zároveň se vzájemně doplňují. Zatímco role matky je podmíněna biologicky, role otce je utvářena sociálně. Nový aktivní otec přebírá při péči o dítě prvky mateřské, ženské funkce. „*Otcovská role se posouvá k větší intimitě. Přesto potřebují děti matku zpravidla daleko více, a pokud je dítě mladší, není o tom pochyb. Situace se začíná měnit ve věku předškolním a na začátku školy. Funkce otce začíná dominovat, zejména u chlapců od 10, 11 let výš*“, řekl profesor Zdeněk Matějček (2004) v rozhovoru pro BBC s Václavem Moravcem.

V současné době přetrvává standardní rozdělení rolí – otec živitel a matka pečovatelka. Tyto role se doplňují, zároveň jsou však otec i matka ochuzeni o prvky role druhého. Každý se tak stává odborníkem ve své roli, kterou druhý těžko nahradí či převezme. V osmdesátých letech byl ve Francii proveden výzkum otců, kteří se svým dětem více věnovali a nebyli k tomu svými manželkami nijak povzbuzováni. Výsledkem bylo, že 60 – 80 % manželek tuto aktivitu nevívalo. Aktivitou otců zejména v raném dětském věku totiž matky přicházejí o své jedinečné mocenské postavení (Badinterová, E. 1995, In Bakalář, E. 2002).

Evropská rodina má stále silnou patriarchální tradici, podle Luigiho Zoji (2005) děti od svých otců očekávají sílu a autoritu i za cenu menšího citů, „*raději otce vítězného s morálními chybami, než otce neúspěšného dobráka*“ (s. 16).

Mnohdy narážíme také na společenskou netoleranci k výměně či splynutí rolí. Otec na mateřské dovolené může být vnímán jako neschopný uživit rodinu, zatímco matka živitelka je pro okolí „krkavčí matkou“, obětující své děti za kariéru. Vymanit se z těchto společenských stereotypů nebývá snadné. Dnešní generace rodičů se o to pokouší, avšak rodiče samotní vyrůstali v klasickém modelu rodiny. Moderní rozdělení rolí není jednoduché nejen pro ně samotné, je podstatné jak tento typ rodiny přijmou i jejich rodiče. Prarodiče jsou přeci nedílnou součástí každé rodiny.

V nemalé míře mají na vývoj genderových rolí vliv také masmédiá. Eduard Bakalář (2002) poukazuje na rozpor počtu negativních informací o otcích než pozitivních. Na obranu otců zveřejňuje ve své knize Průvodce otcovstvím studii o syndromu CAN (Dunovský, J. a MPSV ČR), která proběhla v roce 1994 v osmi vybraných okresech v ČR. Z výzkumu vyplývá, že pachatelem týrání bývá z 53,2 % matka. Dále zjistili fakt, že na 2,5 mil. dětí do 18 let (za rok 1994) připadá 250 defektních matek zatímco defektních otců „jen“ 220. Ze statistické ročenky kriminality za rok 2001 uvádí E. Bakalář údaje o tom, že matky zanedbávají povinnou výživu na každé 8,4 dítě, zatímco otec na každé 9,3 dítě. Tato fakta zůstávají veřejností nepovšimnuta a médií nekomentována.

Nepletme si však roli nového otce s rolí muže, který se bude chovat mateřsky. Otec je v první řadě muž, stejně tak matka je v první řadě žena. Přílišné prolínání nebo dokonce záměna těchto rolí může být pro dítě matoucí, vzhledem k tomu, že naše společnost je stále uspořádána silně patriarchálně.

Názory na význam role otce v rodině se liší, zatímco jedni autoři předkládají průzkumy o vzájemných vazbách otce a dítěte od jeho narození (kvalitativních a kvantitativních stejně jako v případě vazby na matku), druzí pokládají vztah otce a dítěte za vztah sekundární, navazující na matku.

Předpokládám, že vztah otce k dítěti, rovný poutu matky a dítěte, je možné vytvořit za předpokladu, že otec není nucen ze socioekonomických důvodů opouštět rodinu (ať fyzicky či duševně) a že o dítě pečuje od jeho narození. Dále se myslím, že takový

vztah mívají od prvopočátku muži, kteří při narození svého potomka nebo záhy poté ovdověli.

3.4 Osobnost otce 21. století

Fenomén otcovství se stal v současnosti předmětem zájmu mnoha psychologických, sociologických a politických vědeckých prací a diskusí. Vliv na otcovské postoje muže má zejména výchova v jeho původní rodině, sociálně ekonomické podmínky ze kterých vychází a kterých se snaží dosáhnout, a obraz otce ve veřejných médiích. S postavením otce v rodině tak souvisí i dnešní ekonomická a tržní situace rodiny a společnosti, tak tomu bylo ovšem odjakživa.

Novodobé otcovství je poznamenáno nárůstem rozvodovosti (zejména od 60. let 20. století) a změnami v manželství, které se stalo místem konstrukce osobní identity (Singly, de F. 1999). Nukleární rodina má ve společnosti stále výsadní postavení. Prostředí pro rodinu neúplnou není rozhodně ideální, a to jak s ekonomického hlediska, tak z hlediska veřejného mínění.

Společnost také sklouzává ke zjednodušenému výkladu obrazu otce, kdy je otec obviňován za nepřítomnost a neplnění svých otcovských povinností. Dále je otec často prezentován jako oběť rozvodových řízení. Za módní vlnu můžeme označit novodobý přemrštělý zájem o otce pečujícího o dítě zejména v době po jeho narození.

Pro objektivní posouzení otcovské role chybí komplexní pojetí standardního otce (fungujícího v partnerských i rodičovských funkcích a bez patologických zátěží jako jsou agresivita, alkoholismus, drogy, záměrná nezaměstnanost apod.) jako osobnosti.

Úspěšnost otce při zajišťování sociálního a hmotného zajištění rodiny je nedílnou součástí hodnocení kvality otce od počátku lidského společenství. Tyto snahy ho odpradáвна nutily vzdalovat se od rodiny a nejinak je tomu dnes. Tato funkce muže je dodnes jednou z jeho nejdůležitějších rolí. Jeho schopnost zajistit rodině hmotné zabezpečení souvisí se sociálně kulturním postavením celé jeho rodiny. Tato úspěšnost či neúspěšnost je hodnocena a posuzována společností, partnerkou i dětmi po celou dobu trvání jeho aktivního otcovství.

V tomto ohledu jsme svědky určité regrese, úlohou otce už není zprostředkování hodnot, ale zprostředkování výdělku. Navracíme se tak k prvotní lidské společnosti, kdy

byl otec hlavně živitelem. „*Nová morálka odvozená z tržních principů umožňuje dětem soudit otce. To je něco naprosto nového*“ (Zoja, L. 2005, s. 239). Tímto výrokem autor nemyslel jen poslední desítky let. Velkým zásahem (v negativním slova smyslu) do nejen socioekonomických povinností muže otce byla již průmyslová revoluce. Na rozdíl od dob dřívějších však dnes více pracovat neznamená mít více času na děti. „*Ekonomické uspořádání naší společnosti znemožňuje otcům většinu času pobývat doma.*“ (Oakleyová, A. 2000, s.148)

Současná tržní společnost je orientovaná na společnost „bez dětí“. Dítě je mnohdy pocíťováno jako zábrana k seberealizaci. Taková společnost je ovšem po dosažení svých krátkodobých cílů odsouzena k zániku. Takové tendence jsou dobře patrné z demografických údajů porodnosti (Možný, I. 2008).

3.4.1 Nový otec

Postava nového otce je zasažena a ovlivněna třemi faktory – jednak je jeho osobnost a vnímání veřejnosti otce ovlivněna společenskými a vědeckými stereotypy (idealizování nukleární rodiny, obviňování otců za nepřítomnost, otec jako oběť soudů), dále se jedná a změnu genderových rolí a o ztrátu symboličnosti a rituálů v rodině. Otce 21. století lze charakterizovat hlavně jako biologického zploditele, otce živitele a nového otce starajícího se o děti od jejich raného věku.

Velký důraz dávají média a společnost na to, jak se muž – otec, zapojuje do péče a výchovy dětí a do činností souvisejících s chodem domácnosti. Tato jeho aktivita v oblastech, kde dříve dominovala žena, je jistě přínosem pro všechny zúčastněné – dítě, partnerku i muže samotného. Otec, který je pečující a starostlivý, ulehčuje partnerce v mnoha oblastech, ta se pak sama může intenzivněji věnovat dětem, domácnosti, sobě samé, partnerovi, popřípadě kariéře. Spokojená matka bývá dobrá matka. V rolích se tak partneři střídají, zastupují se a doplňují. Dětem se zase dostává vlivem otce jiných podnětů důležitých pro všestranný rozvoj jejich osobnosti. Otázkou je, zdali se jedná skutečně o nového otce nebo spíše o nového partnera pro ženu.

Faktem je (a průzkumy to dokazují), že většina otců nedokáže plnit očekávání a ideály společnosti. Je prokázáno, že otcové v USA tráví s dětmi v průměru 7 minut denně a nejčastější „aktivitou“ prováděnou s dětmi je sledování televize (Zoja, L. 2005).

Změna rolí, která s novým otcem přichází je evidentní. Vzhledem k jeho zůstávající ekonomické povinnosti živitele, je otec pečující primárně o dítě povětšinou nedosažitelným ideálem. „*Otec mateřší a všude se setkává se souhlasem*“ (Zoja, L. 2005, s. 217). I ženy však přebírají otcovské funkce a stávají se životelkami, ať už ze svého rozhodnutí nebo z nutnosti. Protichůdcem nového otce je neustálá existence nepřítomného otce, tento fenomén proniká v různých formách všemi společenskými vrstvami a kulturami. Důvodem nepřítomnosti zůstává pasivita otce, rozvodovost a přílišná zaměstnanost.

Role se však posunuly i ve vztahu otce a jeho dětí. Již podruhé přinesl technický pokrok zkázu otcům. V době průmyslové revoluce sice otcové odešli do továren a přišli o možnost učit své děti řemeslu, ale jejich povolání bylo pro děti stále reálné. Dnes otec mnohdy nemůže dítě uvést do své práce, protože během jedné generace projde jeho zaměstnání i pro něj neodhadnutelným vývojem. Rodiče (nejen otec) přicházejí o své jedinečné postavení zdroje informací pro své děti. Ty si dnes snadno vyhledají a ověří informace na internetu.

Původ v nerovnováze vztahů mezi otci a jejich dětmi je podle Luigiho Zoji (2005, s. 229) ztráta rituálů: „*Otcova neschopnost rituálně slavit symbolické přechody v životě dítěte tragicky ochudila osobní život ve 20. století.*“. Otec, který byl ve vztahu k dětem vždy ve vertikální rovině, se dostává na úroveň horizontální, jedná se o vztah kamarádský a rovnocenný k dítěti. Někteří otcové se dokonce dobrovolně zbavují statutu jejich oslovení otcem a děti ho oslovují jménem. Podle mnohých odborníků však absolutní ztráta autoritativního modelu v rodině vede dítě k zneuznání rodičů a hledání si autorit jinde, například v partách, politických organizací apod. (odkaz na kap. o historii – nacismus – hledání otcovské autority).

3.4.2 Participace otce v české rodině

Účast a spolupodílení se otce na chodu domácnosti a péči o děti je všeobecně souhlasně podporována. Aktivita otce v rodině s sebou přináší velká pozitiva. Mnohem více se prohlubuje a upevňuje vzájemný vztah otce a dítěte, zvyšuje se partnerská spokojenost, upevňuje se stabilita rodiny a v případě rozpadu rodiny je větší pravděpodobnost udržení vztahů mezi otcem a jeho dětmi (Maříková, H. 2007).

A jaká je skutečná účast mužů otců na chodu rodiny? Touto problematikou se zabývala dr. Maříková ve své přednášce na mezinárodní konferenci v Praze 2007 na téma: “Raná péče o děti mezi rodinou a státem“. Její příspěvek nazvaný: „Mění se otcovství: a co otcové?“, vycházel zejména z průzkumů realizovaných v USA v 80. letech a průzkumu situace v ČR v letech 1998 – 2003 CVVM (Centrem pro výzkum veřejného mínění). Shrneme-li poznatky z USA, které se týkaly participace otců v úplných rodinách, získáme tyto základní údaje:

- negativní vliv na angažovanost otce v rodině má intenzita jeho zaměstnání
- pokud žena zastává více rodičovských (tedy i otcovských) funkcí, neznamená to, že se otec věnuje více dětem (nedochází k reciprocitě)
- rozdělení funkcí se zpravidla nemění ani po nástupu matek do zaměstnání
- pokud se otec podílí na péči o dítě od jeho raného věku, tato snaha pokračuje
- koreluje čas věnovaný péči o dítě, pokud je v přístupu k dítěti matka aktivní, věnuje se dítěti i otec a naopak
- pokud se jedná o rodinu s klasicky rozvrženými genderovými rolemi, věnují se rodiče více dítěti svého pohlaví

Výsledky průzkumu CVVM týkající se situace u nás nám přinášejí podrobnější data:

- 70 % české populace souhlasí s účastí otce na rodinném dění
- představa o rozdělení péče o děti stoupá (souhlasí 59 %, realita: 36 % participuje)
- stoupá počet rodin, kde jsou účastni oba rodiče
- u otců, kteří se více věnovali domácnosti a dětem raného věku, byl zaznamenán pokles účasti v oblastech aktivity na studijních výkonech jejich dětí, ve sportovních činnostech a volnočasových aktivitách
- otcové participují zejména za účasti partnerky, samostatně v malé míře
- účast otců převažuje v aktivitách, které nejsou pravidelné (svoboda výkonu) a provádějí je zejména o víkendu
- více se angažují otcové se středoškolským a vyšším vzděláním (v současnosti hlavně muži okolo 35 let věku)
- přetrvává disproporce mezi časem věnovaným dětem matkami a otci, a to i v případech, kdy už žena chodí do zaměstnání

Na základě těchto výsledků můžeme shrnout, že míra zapojení otců do péče o dítě a chodu domácnosti závisí na aktivitě matek, participaci otce od raného věku dítěte a nekonvenčním rozvržení rolí v rodině. Otázkou zůstává do jaké míry se muži chtějí participovat a jaké jsou jim k tomu vytvořeny podmínky.

Podle výzkumu Johna a Elizabeth Newsonových (1976, In Možný, I. 2008) byl nejnižší podíl otce na péči o dítě zjištěn v nejnižší společenské třídě. Nevíce participovali otcové z nižší střední třídy, tvořené převážně úředníky a muži bez vedoucí funkce. Autoři to vysvětlují tím, že muži z této třídy si nenosí práci domů a nevykonávají ani fyzicky náročnou práci, tudíž nejsou unaveni jako dělníci. Paradoxně nezaměstnaný muž, pokud bude pečovat o své děti, může být lepším tátou pro své děti, než muž úspěšný, ale vytížený v zaměstnání.

Další průzkum s názvem „Podoby otcovství v ČR“ provedlo MPSV, v rámci projektu „Táto, jak na to?“. Analýza se zaměřovala na kvalitu otcovství jako takovou a na možnosti sladění pracovního a rodinného života. Výzkum prokazuje, že zájem o aktivní otcovství se zvyšuje s nástupem mladší generace otců. Přesto si 2/3 otců myslí, že by s dětmi doma měly zůstat výhradně matky. Činnosti související s péčí o dítě na více než 30 % vykonává přibližně 1/3 otců. (MPSV [online]. 2009 [cit. 2010-07-14]. Dostupný z WWW: www.mpsv.cz/cs/8808.)

Výsledky jsou samozřejmě ovlivněné naší kulturní tradicí, pracovními podmínkami mužů a skutečností, že mnoho žen chce své děti kojit, čímž jsou po toto období pro dítě nenahraditelné. Je pochopitelné, že v tomto ohledu muži potvrzují, že by doma s dětmi měly zůstat matky. Oproti tomu aktivní pracující otec trávící doma méně času ho může využít o to intenzivněji.

Podstata nového otce by ale neměla být spojena s představou muže chovajícího se mateřsky. Nový otec musí být vyrovnanou osobností, kterou může být jen ve vstřícném společenství druhých. Ve společnosti, která co nejméně vytváří podmínky pro „otcovský paradox“. Stát a společnost mají zodpovědnost za to, aby i muži měli takové podmínky, za jakých mohou být plnohodnotnými rodiči (Maříková, H. 2007).

3.4.3 Analýza výsledků šetření realizovaných výzkumů zabývajících se problematikou otců na rodičovské dovolené

Tyto výzkumy se zabývají primárně rodinami, kde je rodičem na rodičovské dovolené, tudíž pečující osobou, otec. Ve své diplomové práci se však zabývám spíše osobností otce jako takového a jeho participace v běžných rodinách. Přesto v uvedených výzkumech nalézám některé styčné body a údaje, které jsou pro mé pojetí tohoto tématu relevantní.

Z níže uvedených projektů jsem analyzovala následující závěry.

Šmídová I. 2008. *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Brno: FSS MU.

Cílem tohoto projektu bylo zachytit fenomén participujících otců, zejména otců na RD. Sledovaný vzorek byl osloven metodou sněhové koule. Sledovanými respondenty byly heterosexuální páry, kde jsou pečujícími osobami otcové. Metodou zjišťování byly rozhovory s 5 rodinami a dvě kvalitativní sondy z roku 2004.

Hlavní důvody rozhodnutí partnerů pro otce na rodičovské dovolené:

- ekonomika rodiny (vyšší plat ženy, obava ze ztráty kariéry ženy a s tím související úbytek rodinných příjmů, rodina plánuje více dětí a dlouhá RD by pro ženu znamenala profesní handicap)
- povaha práce muže (služební cesty, častá nepřítomnost, finanční podhodnocení, post neodpovídající vzdělání)
- zdravotní stav partnerky
- vyšší věk ženy v partnerské vztahu a s tím související vyšší postavení v zaměstnání, mladší muž přejímá od počátku vztahu pečovatelské charakteristiky

Role otce na RD:

- sledované páry potvrzují přesvědčení o výlučnosti vztahu dítěte s matkou
- pečující otec také často vnímá partnerku stále jako primární pečující osobu
- tyto rodiče častěji vzájemně sledují kvalitu poskytované péče
- otcové také popisují jakési „vystřízlivění“ z romantické představy o RD

- ve všech sledovaných párech měl otec podporu své manželky pro realizaci svých vlastních aktivit ve volném čase (zatímco volný čas žen se soustřeďuje na péči o děti a domácnost)
- rizikem pro úspěšné zvládnutí role otce na RD může být
 - nemoc dítěte
 - ztráta rituálů
 - nejistota vychovatele (umocňovaná kontrolami matky a nevyžádanými radami jak od partnerky tak od jiných žen)

Otec na RD a společnost:

Dotazované rodiny se setkávaly spíše s pozitivním ohlasem. Negativní reakce přicházely zejména ze starší generace (rodiče nebo starší kolegové), kdy tato skupina očekávala (téměř s potěšením), že otec svou roli nezvládne. Většina společnosti ale otce na RD obdivuje jako někoho, kdo tuto roli zvládne, ač k ní není předurčen (tuto hrdost popisují i sami otcové). Partnerky pocíťovali nespravedlnost, že jejich role na RD není společností tak oceňována jako role otce na RD, přičemž muž koná v této pozici obvykle méně než žena.

„ ...všichni ho bezmezně obdivují za to, že dělá něco naprosto standardního... “ (In Šmídová, I. 2008, s. 31).

Nešporová O. 2005. Harmonizace rodiny a zaměstnání: Rodiny s otci na rodičovské dovolené. Praha: VÚPSV.

Cílem kvantitativního výzkumu bylo zmapovat postoje rodičů k využití RD otci. Metodou šetření bylo zvoleno nestandardizované hloubkové individuální interview v rodinách s alespoň 1 dítětem mladším 10 let. Počet respondentů bylo 39 osob (20 otců a 19 matek), jejich věkový průměr činil 31 let.

Hlavní důvody partnerů, pro které má na rodičovské dovolené zůstat žena:

- finančně výhodnější – 75 %
- vhodnější pro ženy – 72 %
- negativní vliv na otcovu kariéru 30 – 40 %
- oba si myslí, že by otec péči o děti a domácnost nezvládal – 40 %
- matka by nesouhlasila s RD otce – 63 %

Role otce na RD (údaje z dat MPSV, 2004):

- nejvyšší počet mužů na RD (30 %) pečuje o děti staré 2 – 3 roky
- nejvíce mužů na RD se vyskytuje ve věkové skupině 30 – 39 let (50, 1 %)
- nejvíce mužů na RD pobírá rodičovský příspěvek v Moravskoslezském a Ústeckém kraji (kraje s nejvyšší nezaměstnaností mužů)
- mezi muži na RD je vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných mužů (cca 36 %) (opačný trend zaznamenala o rok dříve Maříková, kdy nejvíce mužů na RD bylo bez maturity)

Role otce na RD, výsledky interview:

- muži si častěji než ženy při RD přivydělávají, zejména v případech, kdy pečují o 1 dítě
- všichni respondenti se mohli spolehnout na významnou pomoc partnerky v péči o dítě a domácnost
- ženy podporují své partnery na RD ve vlastních volnočasových aktivitách

„Lze říci, že pro muže je situace většinou lehčí v tom, že žena dokáže pochopit potřeby osoby pečující celodenně o malé děti a snaží se muži pomoci v obecně větší míře, než to činí většina mužů, jejichž manželky jsou na RD.“ (Nešporová, O. 2004, s. 55)

Otec na RD a společnost:

Respondenti se shodují, že společnost jejich situaci vnímá neutrálně nebo pozitivně.

S negativní reakcí se častěji setkávaly matky. Zaměstnavatelé reagovali na žádost otců o RD profesionálně a korektně.

Byla zaznamenána častá pomoc ze strany prarodičů, zejména babiček, ve formě hlídání. Přesto rodiče spoléhali přednostně na sebe a výpomoc vyhledávali při vážnějších situacích (vyřizování na úřadech, pracovní či studijní povinnosti). Méně často rodiče využívají hlídání z důvodu vlastních volnočasových aktivit.

Celkově lze shrnout, že hlavní roli při rozhodování rodičů o rodičovské dovolené otce hraje finanční situace rodiny a genderově stereotypní přesvědčení rodičů o tom, že rodičovská dovolená je vhodnější pro ženy. Tyto důvody uvedlo 90 % respondentů, ostatní důvody nebyly pro rozhodnutí zásadní (Nešporová, O. 2005).

Maříková H., Radimská R. 2003. Podpora využívání rodičovské dovolené mužů. Sociologický ústav AV ČR.

Výzkum se zaměřuje na faktory ovlivňující problematiku mužů na rodičovské dovolené, a to zejména v oblastech rovných příležitostí v zaměstnání a seberealizace, postojů veřejnosti, partnerských vztahů a oblastí veřejné státní sféry (legislativa, sociální podpora). Výzkum přináší výsledky kvalitativní (rozhovory s otci na RD) i kvantitativní povahy (údaje CVVM). Tento projekt se zaměřuje na celospolečenské a časové souvislosti a vztahy.

Výsledky participace mužů v českých rodinách jsem se zabývala již v teoretické části (viz. kapitola 3.4.3).

Hlavní důvody volby otce na RD podle společnosti:

- nezaměstnanost muže 54 %
- lépe placené místo ženy 43,2 %
- zdravotní problémy ženy 34,7 %

Hlavní důvody rozhodnutí partnerů pro otce na RD, výsledky interview:

- pracovní uplatnění ženy (obava ze ztráty kariérního růstu, vyšší příjem ženy, pracovní příležitost)

Role otce na RD:

- účast otce na RD nekoreluje se změnou genderových stereotypů v péči o domácnost
- muži uznávají svou schopnost postarat se plnohodnotně o dítě i v raném věku, ale k praktické změně se hlásí méně
- aktivitami s dětmi se v současné době častěji střídavě zabývají oba rodiče
- oblastí, kde stále výrazně dominuje matka je péče o zdravotní stav dítěte (návštěvy lékaře, péče během nemoci)
- vliv na pečovatelské sklony otce mají různé faktory (vzor z rodiny či okolí, otec pocházející z netradičního typu rodiny, životní zkušenost, osobnostní předpoklady)
- pečující otcové se dají dle povahy péče rozdělit na otce pečující „technicky“ – zajistí základní potřeby dítěte, a otce „angažované“, kteří pečují aktivně a s radostí

- otcové na RD si uvědomují náročnost (fyzickou i psychickou) a důležitost této role
- muži na RD vnímají diskriminaci ze strany společnosti, která je v této oblasti nasměrována spíše k ženám (pořady v médiích, ženské časopisy, mateřská centra...)
- za největší negativum role rodiče na RD považují otcové ztrátu volného času
- otcové na RD zpravidla nepocítují finanční závislost na partnerce
- role otce na RD může zásadně změnit partnerské vztahy, zpravidla to bývá k lepšímu

Otec na RD a společnost:

- výzkum potvrzuje, že respondenti (ženy i muži) často souhlasí s genderově a společensky stereotypními výroky (např.: „Pro výchovu dítěte je důležitější matka.“ „Otec by měl rodinu především finančně zajistit.“ „Po rozvodu je lepší dítě svěřit matce.“ apod.)
- se zavedením otcovské dovolené hrazené zaměstnavatelem souhlasí přes 50 % dotázané populace
- otec na RD je stále vnímán jako výjimečný jev, který je však přijímán pozitivně

Důvody, proč muži nejsou na rodičovské dovolené podle dotázaných mužů:

- finanční důvody
- charakter práce, pracovní pozice
- sociální stereotyp
- mužská mentalita

Analýza výsledků výzkumů zabývajících se otcem na RD v zahraničí:

Russel, G. 1987, Austrálie; Hass, L. 1988 Švédsko; Quebec 1995 vládní projekt,

Rada pro postavení ženy, Kanada

- hlavním důvodem volby jsou finance
- otcové málo využívají RD
- rodiče celkově pocítují nespokojenost s výší dávek rodičovského příspěvku
- odchod muže na RD nemusí souviset se spokojeností v zaměstnání
- muži se častěji setkávali s negativním postojem zaměstnavatele při žádosti o RD
- výrazný vliv na volbu má sociální okolí

(vzor jiného otce na RD, rodina, přátelé)

- podobnost partnerů ve vzdělání a profesních ambicích zvyšuje participaci v péči o domácnost a děti, střídání partnerů na RD

Podle Maříkové (2003) by větší využívání RD muži umožnilo převrácení zavedených stereotypů jak v oblasti společenských vztahů, tak zejména v oblasti pracovního trhu. Institut rodičovské dovolené by tak mohl pomoci obohatit muže o aktivní účast na výchově svých dětí a ženám by umožnil rovnější postavení v profesní sféře.

Vzhledem k výše uvedeným výsledkům o participaci otců mě zajímalo, jaká je míra angažovanosti otců v rodinách v místě mého bydliště a v rodinách, kde se věk rodičů pohybuje okolo 30 let. Dále jsem se úspěšně pokusila zkontaktovat otce na rodičovské dovolené, který mi umožnil prakticky vhlédnout do této problematiky.

V následující praktické části se tedy zabývám právě generací otců ve středním produktivním věku, jenž pečují nejméně o jedno dítě předškolního věku.

Sleduji je zejména v oblastech:

- zapojení se do péče o dítě raného předškolního věku
- participace v péči o domácnost
- volnočasové aktivity s dětmi
- angažovanost v organizacích pro děti a rodiče
- názory na využití rodičovské dovolené otci

II. Praktická část

4 Cíle

Hlavním cílem praktické části bylo zjistit, do jaké míry otcové participují v oblasti péče a zájmu o dítě předškolního věku.

Dílčí cíle:

- Zmapovat, jaké funkce otec v současné rodině dítěte předškolního věku zastává.
- Ověřit, jakým způsobem tráví otec s dítětem volný čas.
- Zmapovat počet otců na rodičovské dovolené a jejich aktivitu v organizacích pro rodiče.
- Popsat důvody vedoucí otce k rozhodnutí zůstat s dítětem na rodičovské dovolené a jeho subjektivní vnímání své nové role.
- Porovnat výsledky výzkumu s realizovanými výzkumy.

5 Výzkumné otázky

- **Předpokládám, že se otcové v současné době více zapojují do péče a výchovy dítěte již od jeho raného věku.**

Tuto skutečnost předpokládám zejména na základě pozorování a rozhovorů s rodiči v MŠ a dalšími rodiči se kterými se setkávám.

- **Očekávám, že oproti matkám otcové tráví čas s dětmi zejména sportovními aktivitami a pobytem venku.**

Tato hypotéza je založena na skutečnosti, že mužům jsou sportovní aktivity a činnosti venku zpravidla bližší. Proto očekávám, že tyto aktivity budou provozovat i se svými dětmi.

- **Předpokládám, že oproti matkám jsou otcové na rodičovské dovolené spíše výjimkou.**

Východiskem tohoto předpokladu je výsledek ankety, kterou jsem uskutečnila v místě mého bydliště v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi v únoru 2010 mezi místními školkami a mateřským centrem, kdy počet zjištěných otců na rodičovské dovolené byl 2 otcové.

- **Předpokládám, že oproti matkám otcové málo využívají rodičovských organizací a méně se zúčastňují společenského života svých dětí.**

Tento stav očekávám zejména na základě vysokých časových nároků zaměstnání, do kterých otcové docházejí. Tvrzení podporuje vlastní dlouhodobé pozorování účasti otců v MŠ Vinoř na školních akcích a výpovědi vedoucí mateřského centra Matýsek v Brandýse nad Labem.

- **Očekávám, že otcové na rodičovské dovolené jsou společností přijímáni pozitivně.**

Tuto skutečnost předjímám na základě rozhovorů s rodiči.

- **Předpokládám, že pro rodičovskou dovolenou otce se rodina nejčastěji rozhodne z finančních důvodů.**

Tato hypotéza je založena na statisticky podloženém údaji (viz. příloha č. 10), který potvrzuje, že příjmy mužů jsou zpravidla vyšší, než příjmy žen.

6 Metody šetření

- **dotazník na téma participace otce v rodině určený rodičovským párům**

Formu dotazníkového šetření jsem zvolila proto, že předem stanovené otázky a možnosti odpovědí mi umožňují vyhodnotit sledované oblasti šetření. Vzhledem k co největší objektivnosti jsem dotazníky stejného znění určila matkám i otcům, aby ve výsledku nehrála roli genderová předpojatost odpovědí. Dotazníky jsem tedy cíleně sestavovala pro rodiny úplné.

- **anketa mezi mateřskými centry v oblasti Středočeského kraje**

Anketu mezi mateřskými centry jsem uskutečnila z potřeby získání informací ne statistických (k čemuž mi slouží data ČSSZ), ale informací z praktického provozu mateřských center o účasti otců na rodičovské dovolené v organizacích pro rodiče. Mateřská centra mají ucelený seznam svých organizací a podobají se ve své organizační struktuře a cílové skupině, proto jsem v anketě oslovila tento typ organizace pro rodiče.

- **rozhovor s otcem na rodičovské dovolené**

Tato metoda šetření mi umožňuje nahlédnout do života rodiny, kde je na rodičovské dovolené otec. Rozhovor s ním mi poskytne informace zejména o jeho vnitřní a vnější motivaci, rodinné a ekonomické situaci a o jeho subjektivním vnímání jeho postavení ve společnosti. Jedná se o rozhovor strukturovaný, tzn. předem připravený seznam otázek.

7 Vlastní výzkum

Vlastní výzkum se skládá se tří výzkumných částí:

- 1) průběh a závěry z dotazníkového šetření
- 2) průběh a závěry z jednorázové ankety
- 3) průběh a závěry ze strukturovaného rozhovoru

Tyto rozličné metody šetření mi dávají materiál k vytvoření určitých závěrů, které mi potvrdí nebo vyvrátí mé hypotézy a budou co nejvíce objektivní.

7.1 Dotazník na téma participace otce v rodině určený rodičovským párům

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 25 rodičovských párů. Celkem bylo osloveno 32 rodin úplných, z čehož se 7 rodin šetření nezúčastnilo. Cílem této sondy bylo zjistit jak otcové přistupují k rodičovství a jak plní funkce s touto rolí spojené. Jelikož jsem dotazníky rozdělila na zvlášť určené matkám a zvlášť otcům, mohla jsem posoudit i rozdílné vnímání této role. K šetření jsem oslovila rodičovské páry ve věku na přelomu mladšího a středního dospělého věku, tzn. rodiče zhruba mezi 25 až 35 rokem, jenž v současné době pečují alespoň o jedno dítě předškolního věku. Oslovovala jsem respondenty zejména v místě mého bydliště. Výběr respondentů byl ovlivněn svým vlastním socioekonomickým statusem, tudíž vybrané rodiny pocházejí z tzv. střední vrstvy. Výhodou osobního oslovení byla možnost vysvětlit dotazovaným účel mého zjišťování. Taktéž se respondenti mohli dotazovat na další informace. Dále dostali účastníci dotazníkového šetření možnost výběru vyplnit dotazník písemně nebo ho obdržet e-mailem. Mnoho dalších respondentů jsem získala tzv. snow-ball technikou, kdy osobně oslovení účastníci sami vyvinuli iniciativu a dotazníky šířili zejména e-mailem dál.

Vzor prázdných a vyplněných dotazníků uvádím v příloze č. 11.

7.1.1 Vyhodnocení získaných údajů

Charakteristika skupiny respondentů

Tyto údaje jsem zjistila informacemi z dotazníku a rozhovory s respondenty.

Matky:

- Průměrný věk dotazovaných matek byl 31 let.
- Mezi dotazovanými dosáhla většina matek úplného středního vzdělání, 5 z celkového počtu dotazovaných dosáhlo vzdělání vysokoškolského.
- Většina dotazovaných matek je v současné době na rodičovské dovolené, z dotazovaných docházely pravidelně do zaměstnání 4 matky.

Otcové:

- Průměrný věk otců činil 34 let.
- Mezi dotazovanými otci většina dosáhla úplného středního vzdělání, 2 ukončili vysokoškolské vzdělání a 1 byl vyučen.
- Všichni respondenti pravidelně docházejí do zaměstnání. Zejména se jedná o pracovní náplň manuálního typu (zejména ve větších firmách), a to i v případě, kdy otcové podnikají (zahradnické práce, truhlářství, klempířství, stavební práce).

Celkově se jedná o rodiny střední vrstvy, průměrně finančně zajištěné ale prosperující. Většina oslovených rodin v současné době řeší kvalitu svého bydlení (výstavba, přestavba, koupě), proto jsou často zatíženy finančním závazkem (hypotéka, půjčka na podnikání, půjčka ze stavebního spoření).

Zprávu, že muž bude otcem přijal otec většinou s nadšením, dítě bylo plánované (ženy uvedly 64 % otců, muži se tak uvedli v 68 % případů). Situaci, kdy partneři sice dítě neplánovali, ale muž tuto situaci přijal s překvapením ale radostně, uvedlo shodně cca 30 % respondentů. Mužů, kteří se s těhotenstvím ženy jednoduše smířili, byla 4 %.

Podrobněji viz. příloha č. 12, tabulka č. 1.

Z uvedených výsledků soudím, že většina partnerů dnes své rodičovství svědomitě plánuje. Dále se mi jeví jako fakt, že muži ke svému budoucímu otcovství přistupují zpravidla pozitivně. S kladným přístupem k rodičovství jistě souvisí vyšší věk nastávajících otců, jejichž průměrný věk činí 30,5 let. V tomto věku jsou již zralejšími osobnostmi a mají vybudované určité životní zázemí v oblasti pracovního uplatnění a bydlení, což jim umožňuje více prožívat roli otce.

Vysoká je také míra účasti otců u porodu (z dotazovaných je to 80 % otců). Odborníci potvrzují (Matějček, Vágnerová, Maříková), že účast otce u porodu má pozitivní vliv na utváření vztahu mezi ním a dítětem. Těžko je však ale soudit, nakolik se otcové účastní porodu z vlastní iniciativy a nakolik podléhají tomuto současnému trendu.

S uvedenými údaji o pozitivním přístupu k otcově rodičovství pak silně nekorelují údaje o jeho přípravě na budoucí roli otce. Fakt, že se muž na svou roli nijak nepřipravoval uvedlo 64 % žen a tento údaj potvrdilo 52 % mužů (viz. příloha č. 12, tabulka č. 2).

V oblasti přípravy na otcovskou roli se otcové zaměřovali na tyto činnosti

(seřazeno podle četnosti):

- četba literatury
- informace z internetu
- diskuse s ostatními rodiči
- příprava vybavy, úprava bydlení, pokoje

Jen jeden otec z dotazovaných se účastnil předporodních kurzů!

Nízké procento angažovanosti otců v přípravě na otcovství připisují skutečnosti, že společnost toto chování a jednání očekává spíše od budoucí matky. Od nastávajících otců se tato aktivita nevyžaduje ani neočekává. Oblast těchto výsledků je ovlivněna genderovými stereotypy.

Naopak vysoké procento participace v oblasti zájmu o dítě a péče o něj projeví otcové po jeho narození. 100 % otců uvedlo, že se o dítě zajímali a starali od narození, toto tvrzení potvrdilo 80 % matek. 12 % matek uvedlo, že otec pečoval o dítě od 1 roku.

Jedna matka uvedla, že otec pečuje o děti jen na výzvu. Jedna matka uvedla, že otec se o děti zajímá, avšak stará se jen výjimečně.

Tento výsledek potvrzuje klady plánovaného rodičovství, kdy jsou partneři na příchod dítěte připraveni vyzrálými osobnostními charakteristikami i hmotným zajištěním.

Mezi aktivity, které provozuje otec s dětmi patří zejména aktivity volnočasové. Některé aktivity pak s dětmi provozuje ponejvíce otec. Mezi činnostmi, které s dětmi provozuje zejména otec, podle dotazovaných nejčastěji patří (seřazeno podle četnosti):

- sportovní aktivity
- pobyt venku
- konstruktivní činnosti a hry

- koupání
- uspávání
- vyprávění

Jen jeden otec uvedl jako výhradní činnost s dětmi hry na PC.

Z celkového počtu odpovědí otců, odpověděli 3 otcové, že takovou činnost nemají.

Z celkového počtu odpovědí matek, odpovědělo 7 matek, že otcové takovou činnost nemají.

„Nemám speciální činnost, dělám co je potřeba. Nicméně hlavní tíha je na mé drahé manželce.“

Z výsledku usuzuji, že otcové zaneprázdnění pracovními povinnostmi si pak často privilegují určité aktivity a čas s dětmi, který s nimi chtějí kvalitně prožít.

Na otázku: „Jak nejčastěji otec tráví s dětmi volný čas?“, pak respondeti nejčastěji odpovídali (seřazeno podle četnosti):

- pobyt venku (vycházky, výlety, sport)
- hry
- zapojení do pracovních činností

Jeden otec odpověděl, že nemá volný čas.

„Nejčastěji tráví svůj čas s dětmi povídáním a hlavně nasloucháním. Také společně vaří, hrají hry a chodí na procházky.“

„S dětmi si hraje, jezdí na výlety, chytá s nimi ryby, jezdí na kole. Syna učí pracovat s náradím a pomáhá mu s domácími úkoly.“

„Rád s nimi dovádí, často mi ale radí o výchově dětí od počítače nebo televize.“

„Svůj čas s dcerou nejčastěji trávím procházkami nebo se jí snažím zapojit do činností, kterými se právě zabývám.“

Z uvedených aktivit vyplývá, že mezi nejčastější činnosti otce s dětmi patří aktivity spojené s pobytem venku (sport, vycházky, pohybové hry, konstruktivní a pracovní činnosti).

O spokojenost a úspěšnost dítěte se otcové zajímají také v zařízeních kam dítě dochází. Mimo jednoho páru, který shodně odpověděl – Ne, odpověděli všichni ostatní dotazovaní – Ano. Zpravidla se jednalo o spokojenost dítěte v zájmových kroužcích (tancování, plavání, fotbal, LŠU), spokojenost v mateřském centru nebo mateřské popř. základní škole. Informace získávají otcové především od matek.

„V současné době se zajímám více, když byly děti menší, byl jsem pracovně vytíženější.“

Tomuto zájmu odpovídá i míra zúčastňování se otce akcí institucí, které dítě navštěvuje. Tato četnost je ale velmi ovlivněna otcovými pracovními podmínkami a možnostmi. Otcové byli také ke své vlastní účasti kritičtější než matky, svou účast uvedlo 40 % otců (32 % uvedlo, že se účastní výjimečně, podle práce). Zatímco ženy uvedly, že se otcové akcí účastní v 64 %. Podrobněji viz. příloha č. 12, tabulka č. 3.

„Manžel se akcí nezúčastňuje, probíhají, když je v zaměstnání.“

„Chodí na třídní schůzky, školní besídky a jiné podobné akce ZŠ a MŠ.“

„Účastní se pokud mu to časově vyjde, účastní se zahradních slavností, občas navrhne přispět školce pomůckami.“

„Účastním se besídek, třídní schůzky nechávám na manželce.“

„Ano, chodím na besídky a koncerty.“

Zajímavě dopadly výsledky v oblasti participace otce v péči o domácnost. Mezi muži a ženami došlo v odpovědích téměř k 100 % shodě, což znamená, že ženy nebyly přehnaně kritické a muži svou činnost nijak nenadhodnocovali. Podle respondentů se tedy v 56 % otec zapojuje v celém chodu domácnosti, nerozlišuje mužské a ženské práce a v 36 % vypomáhá v dílčích činnostech na výzvu ženy a zabezpečuje technický chod domácnosti. Variantu, že muž doma nevypomáhá, nevedl žádný z dotazovaných. V kolonce „jiná odpověď“ se u otců vyskytla odpověď, že muž vypomáhá doma dle situace a času. K doplňkovým odpovědím u žen několikrát patřila činnost vaření, kterou muž zastává. Dále k druhé možnosti (vypomáhá v dílčích činnostech na výzvu ženy a zabezpečuje technický chod domácnosti) uváděly, že muž vypomáhá až na opakovanou a naléhavou výzvu.

Přehledněji viz. v příloze č. 12, tabulka č. 4.

Další shodu v odpovědích jsem zaznamenala v otázce možnosti využití RD otci. Na tuto otázku rodiče odpovídali většinou shodně, že možnost rodičovské dovolené pro otce by nevyužili, případně ano, ale až od vyššího věku dítěte. Obě skupiny respondentů v odpovědích zdůrazňovaly důležitost vztahu matky a dítěte zejména v jeho prvním roce života a zmiňovaly i nenahraditelnost kojení. Rezolutní NE otcově rodičovské dovolené uvedlo shodně 40 % rodičů. Toto procento se snižuje úměrně s možností RD otce od vyššího věku dítěte. Podrobněji viz. příloha č. 12, tabulka č. 5.

Jeden muž odpověděl, že by na rodičovskou dovolenou nejraději přistoupil, pokud by probíhala střídavě po kratších obdobích.

„Ne, neboť dle mého názoru v tomto období je pro dítě přítomnost maminky důležitá a příroda by jinak dovolila mužům rodit. Nevidím ale překážku v tom, aby můj manžel v případě potřeby byl na rodičovské dovolené.“

„Ne, protože si nedokážu představit, že bych se od dítěte měla takto vzdálit.“

„Ano, pokud by byly moje příjmy výrazně vyšší než manželovi – pouze z finančních důvodů – od 2 let dítěte.“

„Ne – nedokázal bych se starat 24 hodin o děti.“

„Nechtěl bych být otcem na RD, protože se domnívám, že tato role od přírody náleží matce. Pokud by to bylo nevyhnutelné, dovedu si to představit zhruba od 7 měsíců dítěte, kdy už kojení není nezbytné.“

„Ne, zbláznil bych se.“

„Ano, od narození, abych si užil a byl přítomen prvním pokrokům dítěte.“

„Před jeho narozením jsem o tom vážně uvažoval, po jeho narození už ne.“

Výsledky potvrzují, že možnosti využití RD otci se rodiče staví spíše odmítavě a poukazují na význam vztahu matky a dítěte. Zároveň však rodiny v tomto režimu neodsuzují, zejména proto, že důvodem této volby bývá finanční situace, kterou řeší každá rodina.

7.2 Anketa mezi mateřskými centry v oblasti Středočeského kraje

Hlavním cílem ankety bylo zjistit, kolik otců na rodičovské dovolené využívá služeb pro rodiče typu mateřského centra. E-mailem jsem oslovila mateřská centra v kraji Středočeském, jejichž seznam jsem získala na internetových stránkách (<http://www.ententyky.cz/matrska-centra>). Anketu jsem uskutečnila v únoru 2010. Z 26 oslovených institucí na které jsem měla kontakt, již 2 neprovozovaly svou činnost, ze zbylých 24 mateřských center mi vyžádanou informaci podalo 18 organizací. Do těchto zařízení ve **Středočeském kraji tedy v únoru 2010 docházelo celkem 12 otců na rodičovské dovolené**. V mateřském centru v Dobříši mají zřízený fungující „Tátovský klub“, kde se s dětmi scházejí zaměstnaní otcové. Tento nízký počet zjištěných otců na rodičovské dovolené odpovídá i údajům ČSSZ (Česká správa sociálního zabezpečení). Počet otců pobírajících rodičovský příspěvek se pohybuje okolo 1 procenta a mírně se zvyšuje. Údaje pro rok 2010 zatím ČSSZ nemá (stav ke 26. 8. 2010), nicméně za rok 2007 pobíralo v České republice tento příspěvek 4 574 mužů. Podrobněji viz. v příloze č. 13.

7.3 Rozhovor s otcem na rodičovské dovolené

Abych získala kontakt na otce na rodičovské dovolené, kontaktovala jsem mateřské centrum Matýsek, v místě mého bydliště, v Brandýse nad Labem. Zde jsem dostala informaci, že do centra docházejí dva otcové na rodičovské dovolené. Ve spolupráci s vedením mateřského centra jsem tatínkům do centra zaslala informační dopis se stručnou anotací mé diplomové práce, stěžejními body a cíly. Své kontaktní údaje mi dal k dispozici otec ze Staré Boleslavi, kterého jsem kontaktovala nejprve e-mailem a pak telefonicky, kdy jsme si domluvili termín rozhovoru. Rozhovor proběhl v říjnu 2009, jeho přepis jsem oslovenému otcovi poslala e-mailem ke schválení. Přesný transkript rozhovoru uvádím v příloze č. 14.

Z rozhovoru vyplývají tyto skutečnosti:

- Otec spadá do věkové skupiny středního dospělého věku.
- Celodenně pečuje o jedno dítě předškolního věku (od jeho 8 měsíců, kdy manželka přestala kojit).

- Důvodem proč zůstal s dítětem na rodičovské dovolené otec byly finance (tzn. výrazně vyšší příjem manželky).
- Na svou roli otce pečujícího o dítě se připravoval četbou literatury.
- Otec roli vychovatele dítěte zvládá dobře, využívá ale placenou výpomoc pro údržbu domácnosti.
- Ve společnosti (širší rodina, kolegové v zaměstnání, přátelé) se nesetkal s negativním postojem ke své nové roli.
- Odchod na rodičovskou dovolenou bude pro otce znamenat hledání nového pracovního uplatnění po ukončení čerpání dávek.
- Čas s dítětem je naplněn jak běžnými povinnostmi, tak volnočasovými aktivitami, které se otec snaží plánovat tak, aby byly variabilní a kvalitní.
- Matka tráví s rodinou rána a večery, kdy pravidelně uspává. Aktivně se podílí na aktivitách víkendových a ve dnech dalšího volna. O dítěti pravidelně a často hovoří s otcem.
- Otec využívá nabídky kroužků místního mateřského centra a soukromé Britské školky, za dalšími aktivitami dojíždí.
- Podpora státu rodičů na rodičovské dovolené připadá otci dostatečná, uvítal by jen větší účast zdravotních pojišťoven na hrazené péči pro děti.
- Otec neměl informace o návrzích opatření MPSV – tzv. „Prorodinném balíčku“ .
- Rodina by navrhovaných opatření MPSV nevyužila, případnou chůvu by si zjednali soukromě.

8 Shrnutí výsledků

V této kapitole souhrnně popíši výsledky mého šetření. Pokud naleznu obdobnou tematiku v analyzovaných výzkumech, tyto závěry porovnam, a potvrdím či vyvrátím platnost mých výzkumných předpokladů.

Charakteristika skupiny respondentů

Cílovou populací byla v mém výzkumu skupina rodičů pečujících alespoň o jedno dítě předškolního věku. Na rozdíl o realizovaných výzkumů (viz. kapitola 3.4.3) se nezaměřuji výhradně na otce na rodičovské dovolené. Tato skupina je pouze součástí mého výzkumu obrazu současného otcovství. S realizovanými výzkumy se shodují ve věkové skupině oslovených respondentů (cca 30 let) a v heterogenitě jejich zaměstnání a vzdělání. Dále se shodujeme v metodě získávání respondentů (metoda sněhové koule) a metodě zjišťování (rozhovory).

Údaje kvantitativní povahy jsme taktéž shodně získávali z veřejně přístupných údajů ČSSZ, CVVM a ČSÚ.

Zapojení mužů do péče o dítě od jeho raného věku

Ženy i muži se shodují na aktivní účasti a zájmu otců v péči o děti v raném věku.

Potvrzují to získané údaje o plánování rodičovství, kdy většina rodičů své potomky plánovala (zhruba 65 %). Dále se potvrdila vysoká účast otců u porodu (80 %). 100 % dotazovaných otců také uvedlo, že se o dítě zajímali a starali od jeho narození, tuto skutečnost potvrdilo jen 80 % matek, přesto se však jedná o vysoké procento.

Tato otcovská aktivita se příliš nepotvrdila jejich přípravou na budoucí roli. Více než polovina respondentů se shodla na tom, že se otec na svou budoucí roli nijak nepřipravoval. Pokud ano, jednalo se o získávání informací nebo materiální zajištění. Jen jeden otec se zúčastnil předporodního kurzu.

Otec a aktivity dítěte

Nejčastějšími aktivitami otce a dítěte jsou činnosti spojené s pobytem venku, sportem, konstruktivními hrami a zapojením do pracovních činností. Dalšími aktivitami, které

otec s dítětem provozuje bývá koupání a uspávání. Tyto činnosti mají často charakter rituálu, který provádí výhradně otec.

Co se týče účasti otců na společenských aktivitách dítěte, účastní se často různých besídek a vystoupení, pokud jim to však umožní pracovní povinnosti. O školní úspěšnost se otcové zajímají, účast na třídních schůzkách však bývá doménou matky. O aktivitách rodičů s dětmi přesněji vypovídají výsledky Maříkové, H. a Radimské, R. (2003), viz. příloha č. 15.

Participace otce v domácnosti

Touto problematikou se zabývají zejména studie Maříkové (2003), její údaje se však od mých liší v závislosti na sledované skupině, kterou jsou v jejím případě otcové na RD. Další údaje o participaci českých mužů v rodině přináší výzkum CVVM (1998 – 2003), viz kapitola 3.4.3.

Z analýzy realizovaných výzkumů vyplývá, že otcové na RD participují zejména v péči o dítě, péče o domácnost však zůstává aktivitou ženy. Ženy těchto mužů jim také poskytují prostor pro realizaci vlastních zájmů.

Oproti těmto výsledkům jsou otcové ze sledované skupiny hodnoceni výrazně kladně oběma skupinami respondentů, kde dochází i k procentuální shodě. 56 % otců vypomáhá v celém chodu domácnosti a 36 % vypomáhá na výzvu ženy a zabezpečuje technický chod domácnosti. Zapojení těchto mužů do domácích povinností je tedy zjevné.

Otec na rodičovské dovolené

Většina dotazovaných respondentů by otce na rodičovské dovolené spíše nechtěla (rezolutní ne odpovědělo shodně 40 % dotazovaných). Ostatní respondenti souhlasili s RD otce jen za určitých podmínek:

- 1) nutila by je k tomu finanční situace
- 2) jen od vyššího věku dítěte (36 % - od 1 roku dítěte)

Tyto údaje korelují s dalšími výzkumy. Rodičovskou dovolenou nastupuje málo mužů (cca 1 %). Hlavním motivem této volby je vyšší příjem manželky, což potvrdil i otec na RD v mém rozhovoru. Celkově se otcové na RD setkávají s pozitivními ohlasy, negativní vycházejí spíše s řad starší generace. Oproti zahraničním výzkumům se

otcové u nás nesetkali s problémy u zaměstnavatele při žádosti o RD. Celkově popisují tuto otcovú svou úlohu jako náročnou, ale jsou na ni vesměs hrdí. Výpomoc prarodičů využívají celkově ve stejné míře jako běžné rodiny.

V dotazníkovém šetření i v realizovaných projektech se v možnosti využití RD muži znovu projevila tendence inklinovat ke společenským standardům a stereotypům.

9 Diskuse

Cílem praktické části bylo zjistit míru účasti otců v oblasti zájmu a péče o děti zejména předškolního věku. K této problematice jsem chtěla získat údaje z rodin úplných a doplnit je údaji o otcích na rodičovské dovolené. Celkové výsledky dopadly pro otce velice pozitivně, a to i v případě, že byly dotazovány ženy. Tento pozitivní výsledek byl ovlivněn věkovou skupinou respondentů, kterou jsem si vybrala za cílovou skupinu. Je potvrzeno, že otcové ve věku kolem 30 let participují v současné době nejvíce (viz. Maříková a výzkum CVVM, kap. 3.4.2).

Dále byl výsledek ovlivněn socioekonomickým statusem rodin, které jsem oslovila. Dotazovala jsem výhradně rodiny nejpočetnější společenské vrstvy, a to střední. V dotazníkovém šetření nebyli osloveni zástupci rodin sociálně slabých ani naopak rodiny vysoce společensko-ekonomicky postavené. Dá se předpokládat, že údaje z těchto rodin by se v některých aspektech mohly výrazně lišit. Odlišné výsledky bych pak očekávala zejména v oblasti volnočasových aktivit otce s dětmi a jeho participaci v péči o dítě raného věku a o domácnost.

Z výsledků šetření je zřejmé, že se většina mých předpokladů potvrdila:

- otcové se více zapojují do péče o děti od jejich raného věku
- otcové tráví volný čas s dětmi zejména pobytem venku
- otcové na RD jsou stále výjimkou, jsou ale společností přijímáni pozitivně
- pro otce na RD by se rodiny rozhodly hlavně z finančních důvodů

Naopak oproti mému předpokladu se otcové více zapojují do společenského života svých dětí a akcí institucí, které navštěvují. Pracovní povinnosti se otcové snaží přizpůsobit potřebám svých dětí.

V oblasti výsledků dotazníkového šetření mě také překvapila častá shoda mezi odpověďmi matek a otců. Očekávala jsem, že ženy budou k participaci svých partnerů kritičtější. Závěr ale ukazuje, že obě skupiny se snažily hodnotit funkci otce objektivně.

Pokud bych výzkum opakovala a měla tu možnost, snažila bych se pro něj získat více respondentů, ze všech sociálních vrstev a různých místních a krajových oblastí. Rozdíly

bych očekávala ve výsledcích respondentů pocházejících z města nebo vesnice a dále podle míry nezaměstnanosti v krajích (viz. Nešporová).

Dále bych dotazníkové šetření rozšířila o některé otázky, na které mě upozornily hlavně respondentky. Matky, které mají více dětí mě upozornily, že přístup otce byl u prvního a dalšího dítěte rozdílný a postrádaly možnost se k tomu více vyjádřit (hlavně v otázce přítomnosti u porodu a péči o dítě od raného věku). Dalším bodem, který bych podle dotazovaných měla zahrnout, byla problematika nočního a ranního vstávání k dítěti. Při osobním kontaktu s matkami se tyto respondentky také vyjadřovaly ke spolupráci s prarodiči, tato problematika však nebyla mojí cílovou oblastí výzkumu.

Za nezbytné považuji zmínit fakt, že při oslovování respondentů jsem oslovovala především matky nebo oba rodiče (tzn. za přítomnosti matky). Za vyplnění dotazníků oběma rodiči pak mohu poděkovat především matkám, které svým partnerům znovu zopakovaly význam mého zkoumání. Podle slov respondentek muži většinou neprojevovali přílišnou ochotu k vyplnění s tím, že na to nemají čas. Pokud k vyplňování přistoupili, činili tak prý zaujatě a svědomitě.

Během zpracovávání informací v diplomové práci jsem se setkala s na několika dalšími oblastmi této tematiky, k nimž mám potřebu se vyjádřit.

V kapitole: Význam otce pro rozvoj dítěte předškolního věku, uvádím hlavně pozitiva otcovského přínosu pro dítě. Tato pozitiva uvádím citacemi odborných autorů zabývajících se touto problematikou (zejména E. Bakalář). V uvedených publikacích se však pod osobou „otce“ automaticky ztělesňoval otec milující a pečující. Je samozřejmé, že nepřítomnost takového vychovatele je pro dítě ztrátou. Avšak otcové vždy takoví nebývají.

Naprostou absenci tohoto faktu jsem vnímala hlavně u porozvodové tematiky, kdy jsem ani v jednom ze zdrojů nenalezla objektivní pohled na roli otce v praxi. Autoři nezmiňují, že muži – otcové, mají všeobecně větší inklinaci k patologickým projevům chování, které narušují partnerské a rodinné vztahy, a můžou být příčinou rozpadu rodiny (jedná se zejména o alkoholismus, agresivitu, hazard, promiskuitu, špatné pracovní návyky apod.).

Otázkou pak zůstává, nakolik dobrým otcem může být muž s těmito tendencemi, popř. jejich kombinací, a nakolik se jeho chování vylučuje s kvalitním partnerským vztahem. Je špatný otec lepší než žádný? Jen Janošová uvádí že nepřítomnost otce nemusí pro dítě nutně znamenat újmu (viz. kapitola 2.2.1 Identita dítěte).

Další moje poznámka se vztahuje k oblasti legislativy. Nejdříve chci poukázat na problematiku rodičovské dovolené a její délky, kterýžto fakt je třeba si uvědomit. Jeden z rodičů má vždy nárok na uvolnění ze zaměstnání z důvodu rodičovské dovolené po dobu do tří let věku dítěte, rodičovský příspěvek však lze pobírat 4 roky. Pokud si však rodič zvolí nejdelší formu doby pobírání rodičovského příspěvku (tzn. na 4 roky), ztrácí garanci pracovního místa, které je mu zaměstnavatel ze zákona povinen jistit po dobu tří let. Tato legislativní praxe není příliš „prorodinná“.

Také se chci vyjádřit k oblasti tzv. „otcovského“, které je součástí navrhovaného „Prorodinného balíčku“. Při studiu těchto materiálů jsem nejprve byla zaskočena délkou „otcovského“, které činí jediný týden. Vzhledem k tomu, že cílem MPSV je podpořit aktivní otcovství, vidím tuto dobu jako směšně krátkou.

Dále nemohu souhlasit s podmínkou, že otec musí na otcovské nastoupit do 6 týdnů po narození dítěte. S faktem, že mnoho dětí mívá po narození zdravotní komplikace (zejména předčasně narozené děti) a své první týdny a někdy i měsíce života stráví v nemocnici, navrhovatelé zřejmě nepočítají.

Otec na rodičovské dovolené se stal objektem zájmu odborníků i veřejnosti. V tomto novém modelu rodiny a novém rozdělení rolí oproti tradičnímu, spatřuji jednu velkou nevýhodu. Tento model rodiny není dlouhodobě prověřen časem a praxí a staví se proti společenským konvencím. Společnost tedy zatím nemůže posoudit kvalitu vyrovnávání rolí a současně se vyvarovat rizikům tohoto modelu. Tento model může být plně funkční za předpokladu, že vychovatelé jsou vyzrálé osobnosti a společnost je připravena tento model přijmout a je k němu vstřícná.

(pozn. Markantnější podobnosti můžeme nalézt v problematice homosexuálních párů, které chtějí vychovávat děti. Pokud by se jednalo o kvalitní osobnosti, pro mnoho dětí s dětských domovů by to znamenalo šanci na šťastnou rodinu. Tyto děti by však byly

stigmatizovány, ne svými homosexuálními vychovateli, ale společností, která ještě není připravena tento typ rodiny přijmout).

Rizikem v rodině, kde je na rodičovské dovolené otec může být matka snažící se o udržení pečovatelského monopolu tím, že konkuruje pečujícímu otci a potvrzuje si svoji doménu nenahraditelnosti. Tyto role a oblast činností rodičů by měly být od počátku jasně vymezené.

Vzhledem k roli otce na rodičovské dovolené chci ještě upozornit na jeho určitou společenskou uzavřenost, kdy si myslím, že má horší možnost navazovat přátelské vztahy s matkami na rodičovské dovolené.

10 Závěr

Tématika funkce otce dítěte předškolního věku zahrnuje mnoho podob. Ve své práci jsem se zaměřila hlavně na otce současného.

Otcovská role je pro vývoj a výchovu dítěte nesmírně důležitá, nelze ji však zúžit na osobu otce biologického. Mužský faktor poskytující dítěti lepší orientaci a adaptaci ve společnosti může zastávat jakýkoliv muž, který je vyzrálou osobností.

Fenomén „nového otce“, který je v dnešní literatuře pojmenováván, v sobě často zahrnuje spíše ženské, mateřské chování. Je pak otázkou, zda se pak právě nevytrácí dvojpohlavní pohled na svět, kterým otec dítě obohacuje. Zejména v oblasti utváření identity dítěte, sebeuvědomování a utváření vztahů současných i budoucích, je tato pohlavní polarita nezastupitelná. Pečující otec také nemusí být takovou společenskou novinkou, jak je prezentován. Zejména A. Burgessová (2004) uvádí, že z historických dokumentů je patrné, že milující a pečující otcové existovali v každé době.

Důležitými faktory, které ovlivňují kvalitu otcovství jsou osobnostní charakteristiky muže, jeho vlastní výchovná zkušenost z původní rodiny, společenský kontext, ekonomický status a postoje partnerky. Tyto faktory se navzájem ovlivňují a v průběhu času se jejich míra vlivu mění. Za nezbytné pak považuji zmínit tzv. „otcovský paradox“, kterému je osoba otce vystavena právě díky těmto vlivům. Chování, které je od otce očekáváno se mění podle druhu společnosti, ve kterém se právě pohybuje.

Zatímco v zaměstnání se od muže očekává určitý druh tvrdosti a agrese, v domácím prostředí se má změnit v laskavého a trpělivého. Tato rozpolcenost může být psychicky náročná. Žena, matka, pokud zastává svou tradiční roli, je této dvojakosti ušetřena.

Zde se dostávám k výměně tradičních rodičovských rolí a k osobě otce na rodičovské dovolené. Těmto mužům je dnes věnováno mnoho pozornosti. V České republice již proběhly výzkumy, které se zabývají důvody této výměny rolí a její následnou praxí v rodinném životě (Šmídová I. 2008; Nešporová O. 2005; Maříková H., Radimská R. 2003). Podporováním tohoto modelu se zabývá zejména MPSV, pro které je cílem podpora aktivního otcovství a rodičovství.

Při rozšířeném využívání RD muži by však zároveň došlo k zásadní proměně v pracovním trhu. Výrazně by se zlepšilo postavení žen, jejichž pracovní podmínky

bývají monopolní péčí o dítě zhoršené (nižší platové ohodnocení, problémy s pracovním uplatněním). Pokud by se rodiče v péči o dítě od jeho raného věku střídali, jejich pracovní příležitosti a finanční ohodnocení by se dostaly, ne-li na stejnou, tak alespoň na podobnou úroveň. Zaměstnavatel by se pak nemusel obávat, že např. s nemocným dítětem bude zůstat doma pouze jeho zaměstnankyně z finančních důvodů.

Otec na rodičovské dovolené je však u nás stále výjimkou. Fakt, že pro tento model se rodiny většinou rozhodnou právě z finančních důvodů, jen potvrzuje, jak málo žen je platově ohodnocených natolik, aby mohly převzít tíhu finančního zabezpečení rodiny. Tuto skutečnost potvrdili i respondenti mého šetření. Vzhledem k tomu, že většina dotazovaných rodin je zatížena nějakým finančním závazem (souvisejícím především s kvalitou bydlení), zvolili by variantu otce na RD jen v případě, pokud by žena měla výrazně vyšší příjem.

Dalším sledovaným aspektem pečujících otců je míra a kvalita jejich aktivity v péči o děti a o domácnost. U otců na RD byla zjištěno, že míra péče o domácnost nedosahuje takové intenzity jako u ženy na RD, s dětmi však tráví čas aktivně. Dále bylo zjištěno, že ženy těchto mužů své partnery v péči o dítě podporují a poskytují jim prostor pro jejich vlastní volnočasové aktivity více, než to činí muži u žen na RD.

V případě tradičních rodin, které jsem dotazovala, potvrdili ve většině případů shodně muži i ženy, že se otcové o děti aktivně zajímají, pečují o ně a tráví s nimi aktivně svůj čas (nejvíce aktivitami spojenými s pobytem venku), a to od jejich raného věku. Tato participace je však přímo závislá na pracovních povinnostech otce. Špatně si otcové nevedli ani v otázce péče o domácnost, kdy přes 80 % respondentů uvedlo, že muž vypomáhá v celém chodu domácnosti nebo na výzvu ženy.

Cílem této práce bylo postihnout aspekty otcovské role ve vztahu péče a zájmu o dítě od jeho raného věku. Dále jsem osobnost otce popisovala s ohledem na vývoj společnosti a kultury, a také s ohledem na osobnostní charakteristiky muže. Doufám, že se mi podařilo poskytnout ucelený průřez rolí otce ve všech jeho formách a faktorech k němu se vztahujících.

Aktuální tematikou pak byla současná míra participace otců v rodinách týkající se péče o dítě předškolního věku a péče o domácnost.

Monografické publikace

- BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 1 do 3 let*. Praha : Portál, 2003. 172 s. ISBN 80-7178-743-4.
- BAKALÁŘ, E. *Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha : Vyšehrad, 2002. 216. s. ISBN 80-7021-605-0.
- BIDDULPH, S. *Mužství*. Praha : Portál, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6.
- BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha : Portál, 1999. 133 s. ISBN 80-7178-334-X.
- BURGESSOVÁ, A. *Návrat otcovství*. Brno : Jota, 2004. 218 s. ISBN 80-7217-296-4.
- ČAPEK, V.; PÁTEK, J. *Světové dějiny I*. Praha : Fortuna, 1993. 173 s. ISBN 80-85298-86-4.
- FROMM, E. *Lidské srdce*. Praha : Simon and Simon publishers, 1996. 177 s. ISBN 80-85637-28-6.
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí : obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2. vyd. Praha : Portál, 2009. 286 s. ISBN 978-80-7367-628-5.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha : Grada Publishing, 2008. 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha : Avicenum, 1986. 335 s.
- MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha : Grada Publishing, 2005. 182 s. ISBN 80-247-0870-1.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha : Slon, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha : Slon, 2008. 324 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999. 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

- OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha : Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Panorama, 1990. 435 s. ISBN 80-7038-078-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I., dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- YABLONSKY, L. *Otcové a synové*. Praha : Portál, 1995. 219 s. ISBN 80-7178-075-8.
- ZOJA, L. *Soumrak otců, archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha : Prostor, 2005. 308 s. ISBN 80-7260-145-8.

Časopisy

- CAMUS, J. L. Otec a socializace nejmenších. *Psychologie dnes CZ* Roč. 6; č.1. 2000; s.16-18.
- GJURIČOVÁ, Š. Mateřství a otcovství v naší společnosti. *Propsy CZ* Roč. 3; č.1. 1997; s.12-13.
- PAVLÁT, J. Otcovství, děti a rodina. Praha: Česká lékařská společnost J.E.Purkyně; 1995- sv.; 24 cm *Česká a slovenská psychiatrie: časopis Psychiatrické společnosti* 1212-0383 Roč. 104; č. 4. 2008; s. 189-195.

Internetové zdroje

- BBCzech.com [online]. c2007 [cit. 2007-02-24]. Dostupný z WWW: <http://www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004/05/040528_matejcek.shtml>.
- Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2010-08-12]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prehled_clanku_srpen_2009>.
- Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2010-08-26]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003251EA/\\$File/14150805.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003251EA/$File/14150805.pdf)>.

- Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW:
<[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/E4003C2DFD/\\$File/1413094437.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/E4003C2DFD/$File/1413094437.pdf)>.
- Český svaz mužů [online]. 2004 [cit. 2010-06-10]. Dostupný z WWW:
<<http://www.svaz-muzu.cz/sekce-odkazy/>>.
- DNA test [online]. Poslední aktualizace 14. 9. 2010 [cit. 2010-09-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.dnatest.cz>>.
- DUDOVÁ, R. *Rozporuplné diskursy otcovství* [online]. Gender sociologie, 2007 [cit. 2010-05-20]. Dostupný na WWW:
<<http://www.genderonline.cz/viw.php?cisloclanku=2007010403> >.
- LékárnaDOMA.cz [online]. [cit. 2010-02-16]. Dostupný z WWW:
<<http://www.lekarna-doma.cz/dna-geneticky-anonymni-test-otcovstvi-pat-test/>>.
- MAŘÍKOVÁ, H. *Raná péče o děti mezi rodinou a státem* [online]. MPSV, 2007 [cit. 2010-08-13]. Dostupný na WWW: <<http://mpsv.cz/cs/5271>>.
- MAŘÍKOVÁ, H.; RADIMSKÁ, R. *Podpora využívání rodičovské dovolené muži* [online]. VÚPSV [cit. 2010-10-07]. Dostupný na WWW:
<http://praha.vupsv.cz/fulltext/ul_451.pdf>.
- MPSV [online]. Poslední aktualizace 22.4. 2009 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf >.
- MPSV [online]. Poslední aktualizace 22.4. 2009 [cit. 2010-02-20]. Dostupný z WWW: <www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf >.
- NEŠPOROVÁ, O. *Harmonizace rodiny a zaměstnání. Rodiny s otci na rodičovské dovolené* [online]. Praha: VÚPSV, 2005. [cit. 2010-10-05]. Dostupný na WWW: <http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_176.pdf>.
- NOVÁK, V. *Unie otců* [online]. 2005 [cit. 2007-02-25]. Dostupný z WWW:
<<http://unieotcu.aspweb.cz/dnn/Default.aspx?tabid=62>>.
- NOVÁK, Vladimír. *Unie otců* [online]. 2006 [cit. 2007-02-25]. Dostupný z WWW: <<http://unieotcu.aspweb.cz/dnn/Default.aspx?tabid=77>>.
- Novinky.cz [online]. c 2003- 2010 [cit. 2010-08-15]. Dostupný z WWW:
<<http://www.novinky.cz>>.

- SMETÁČKOVÁ, I. *Politika genderové rovnosti ve vzdělávání* [online]. Gender sociologie, 2010 [cit. 2010-09-09]. Dostupný na WWW: <<http://www.genderonline.cz/viw.php?cislocclanku=2010012502>>.
- ŠMÍDOVÁ, I. *Pečovatelská otcovství*. [online] IVRIS papers 2008 [cit. 2010-08-25]. Dostupný z WWW: <http://ivris.fss.muni.cz/papers/pdfs/ivrisp001_smidova_pecovatelska_otcovstvi.pdf>.
- *Táto, jak na to?* [online]. MPSV 2009 [cit. 2010-07-14] Dostupný na WWW: <<http://mpsv.cz/cs/8808>>.
- VAVROŇ, Jiří. *Polovina mužů chce mít ženu v domácnosti*. Právo [online]. 2007, roč. 17, č. 47 [cit. 2007-02-25]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/polovina-muzu-chce-mit-zenu-v-domacnosti_110173_oqnt4.html>.
- *Zákony ČR on line* [online]. 2004-2006 [cit. 2009-10-22]. Dostupný z WWW: <www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html>.

Příloha č. 1

Rizika výchovy bez otce – vybrané statistické údaje NFI

(National Fatherhood Initiative):

- 72 % všech mladistvých vrahů vyrůstalo v rodinách bez otce
- 60 % všech pachatelů znásilnění pochází z rodin bez otce
- 72 % všech dětí v dětských nápravných zařízeních vyrůstalo v rodinách bez otce
- u dětí vyrůstajících bez otce je 2x větší pravděpodobnost nedokončení studia
- u dětí vyrůstajících bez otce je 11x větší pravděpodobnost projevů násilného chování
- děti vyrůstající bez otce dosahují soustavně podprůměrných výsledků v oblasti čtení a matematiky
- 3 ze 4 sebevražd mladistvých páchají mladiství z rodin s jedním rodičem
- děti vyrůstající bez otce jsou častěji účastníky dopravních nehod, úrazů, mají vyšší procento chronického astmatu, bolestí hlavy a poruch řeči
- 80 % adolescentů v psychiatrických léčebnách pochází z rodin bez otce
- dívky žijící s jedním rodičem mají o 164 % vyšší pravděpodobnost otěhotnění před sňatkem, o 53 % vyšší pravděpodobnost uzavření předčasného sňatku (před dosažením plnoletosti), o 92 % větší pravděpodobnost rozvodu vlastního manželství
- existuje vysoká korelace mezi nepřítomností otcovské výchovy a násilím mladých mužů (zejména proti ženám)

Zdroj: Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím*, 2002.

Příloha č. 2

Počet dětí narozených mimo manželství

rok	počet narozených dětí	z toho mimo manželství
1925	231 422	27 944
1970	148 893	8 102
1979	173 084	8 737
1990	131 894	11 253
1995	96 397	15 013
2000	91 169	19 868
2004	97 919	29 941
2007	114 947	39 674
2008	119 842	43 457

Příloha č. 3

Představy o rozdělení rolí v rodině (v %)

	muž	oba	žena
Nakupování	1,7	49,6	48,2
Péče o děti	0,4	55,7	43,2
Vzdělávání	17,7	77,5	1,1
Finanční zajištění	72,6	26,6	0,5
Budování kariéry	46,9	49,5	0,5
Pozn. procenta do 100 tvoří odpovědi neví			
<i>Zdroj: CVVM</i>			

Zdroj: Vavroň, Jiří. Polovina mužů chce mít ženu v domácnosti. *Právo* [online]. 2007 .

Příloha č. 4

Určení rodičovství - Zákony ČR

§51 (1) „Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky.

§51 (2) Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

§52 (1) Za otce se jinak považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem.

§52 (2) Prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno vždy před soudem.

§54 (2) Za otce se považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují.

§57 (1) Manžel může do šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, popřít u soudu, že je jeho otcem.

§58 (3) Narodí-li se dítě před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačí k tomu, aby se manžel matky nepovažoval za otce, popře-li u soudu své otcovství. To však neplatí, jestliže manžel s matkou dítěte souložil v době, od níž neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dní, nebo jestliže při uzavření manželství věděl, že je těhotná.

§61 (1) Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může je před soudem popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte a dokud neuplyne šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; tato lhůta neskončí před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte.

§61 (2) Také matka dítěte může ve stejné lhůtě popřít, že je otcem dítěte muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů. “

Příloha č. 5

Ukázka pozitivního a negativního testu DNA

VÝSLEDEK DNA TESTU

typ: potvrzení nebo vyloučení otcovství

číslo zakázky: 002/2005

ID testu: #20057777 (MP0067222)

vztah	jméno osoby	barva kůže / rasa	datum odběru
matka			
dítě	Frederick Skála		01.01.2005
pravděpodobný otec	Rodriguez Skála	běloch	01.01.2005

VÝSLEDEK SROVNÁVACÍ ANALÝZY DNA: alely a jejich opakování v DNA

alely	matka	dítě	pravděpodobný otec	index otcovství
CSF1P0		8, 12	11	0.000
D2S1338		19, 20	17, 18	0.000
D3S1358		14	14, 15	
D5S818		11, 13	10, 13	
D7S820		11, 12	10, 12	
D8S1179		10, 12	13, 16	0.000
D13S317		12	12, 14	
D16S539		11	9, 12	0.000
D18S51		16, 17	12, 16	
D19S433		13, 16	13.2, 18.2	0.000
D21S11		28, 31.2	28, 32.2	
FGA		21, 23	22, 25	0.000
TH01		7, 8	10	0.000
TPOX		8	8, 11	
vWA		14, 18	17, 18	
amelogenin		X	XY	

kombinovaný index otcovství:

0 k 1

pravděpodobnost otcovství:

0.000000 %

ZÁVĚR:

➤ Pravděpodobný otec Rodriguez Skála může být vyloučen jako biologický otec dítěte Fredericka Skály, neboť nesdílí společné genetické znaky CSF1P0, D2S1338, D8S1179, D16S539, D19S433, FGA a TH01. Na základě analýzy výše uvedených alel jsme zjistili, že Rodriguez Skála není biologickým otcem.

VÝSLEDEK DNA TESTU

typ: potvrzení nebo vyloučení otcovství

číslo zakázky: 001/2005

ID testu: #20058888 (MP0067111)

vztah	jméno osoby	barva kůže / rasa	datum odběru
matka			
dítě	Valerie Jasná		01.01.2005
pravděpodobný otec	Carlos Jasný	běloch	01.01.2005

VÝSLEDEK SROVNÁVACÍ ANALÝZY DNA: alely a jejich opakování v DNA

alely	matka	dítě	pravděpodobný otec	index otcovství
CSFIPO		12, 15	14, 15	19.231
TPOX		8	8, 11	0.947
TH01		6, 9.3	6, 7	1.055
vWA		17, 18	17, 18	2.181
D5S818		12	11, 12	1.429
D13S317		8	8, 12	3.497
D7S820		9, 12	8, 12	2.066
D16S539		12, 13	10, 13	1.497
D3S1358		15	15, 16	1.866
D8S1179		12, 13	12, 14	1.543
D18S51		14, 20	14, 18	1.678
D21S11		31, 32.2	29, 32.2	2.941
FGA		21	21, 22	2.632
Penta E		9, 12	9, 11	19.231
Penta D		11, 13	11, 13	2.885
amelogenin		X	XY	

kombinovaný index otcovství:

1 342 909 k 1

pravděpodobnost otcovství:

99.999926 %

ZÁVĚR:

➤ Pravděpodobný otec Carlos Jasný nemůže být vyloučen jako biologický otec dítěte Valerie Jasné, neboť sdílí společné genetické znaky. Na základě analýzy výše uvedených alel jsme zjistili, že pravděpodobnost biologického otcovství je 99.999926 % (náhodná podobnost = 0.5) v porovnání s netestovanou náhodně vybranou osobou bělošské populace.

Příloha č. 6

Otcovské organizace působící v ČR

- **TataCOM:** www.tatacom.cz, sdružení zabývající se zejména porozvodovou péčí o děti
- **Spravedlnost dětem Iustin:** www.iustin.cz, sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů
- **Unie otců:** www.unie-otcu.cz, registrované občanské sdružení, které se zabývá rozvodovými a porozvodovými problémy spojenými s nezletilými dětmi
- **Český svaz mužů:** www.svaz-muzu.cz, registrované občanské sdružení zabývající se tématy rovných příležitostí, podporou tradiční rodiny, aktivitou v oblasti příprav zákonných norem souvisejících s rodičovskou péčí
- **Občanské sdružení ZÁKON 94:** <http://zakon94.vlciho.cz/default.aspx>, sdružení se zaměřením na podporu lidských práv, zejména v oblasti rodinného života, práv rodičů a dětí
- **Chlapi v akci:** <http://www.chlapivakci.cz/index.htm>, server zabývající se otázkami otcovství, manželství, problematikou rozvodů a domácího násilí
- **Liga otevřených mužů:** <http://web.ilom.cz/>, LOM je nezisková organizace pro muže, která nabízí reflexi mužských rolí i možnosti pro jejich rozvoj a chce uvést do praxe model "muži mužům". Publikuje reflexivní texty a ankety, pořádá odborné i kulturní akce, nabízí mužům individuální poradenství

Zdroj: www.svaz-muzu.cz/sekce-odkazy/

Příloha č. 7

Data ze Statistické ročenky ČR a Statistické ročenky kriminality

Rozhodnutí soudu	1990		1994		1996		1998		2000	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
A) Dítě svěřeno nebo ponecháno										
otci	3 846	7,8	3 951	8,0	4 084	7,9	3 994	7,6	4 565	7,7
matce	43841	89,1	43942	89,3	46092	89,4	47084	89,6	52767	89,6
jiné osobě	1 470	2,9	1 308	2,6	1 344	2,6	1 456	2,7	1 576	2,7
B) Rodičovských práv zbaven/a										
otec	308	59,6	173	59,0	181	52,3	215	52,5	330	57,5
matka	208	40,4	120	41,0	165	47,7	194	47,5	244	42,5
C) Styk rodičů s dětmi upraven										
otci	4 569	90,5	3 390	89,6	3 644	89,8	3 926	89,7	4 590	87,7
matce	442	8,8	328	8,6	398	9,8	430	9,8	590	11,2
oběma	34	0,7	64	1,7	15	0,4	21	0,5	57	1,1
D) První stanovení výživného										
otci	44910	92,6	44391	92,9	45152	93,1	44859	93,4	50743	92,9
matce	3 615	7,4	3 402	7,1	3 324	6,9	3 191	6,6	3 885	7,1
D1) Zvýšení výživného										
otci	18729	98,0	28352	98,4	24474	97,5	24032	97,6	8 831	96,4
matce	380	2,0	467	1,6	627	2,5	604	2,4	329	3,6
D2) Snížení výživného										
otci	1 921	91,5	826	89,1	831	86,7	1 050	90,0	1 131	92,3
matce	179	8,5	101	10,9	128	13,3	121	10,0	95	7,7
E) Otcovství										
určeno	404	34,9	309	25,9	330	26,5	328	22,8	334	23,6
popřeno	754	65,1	886	74,1	913	73,5	1 112	77,2	1 083	76,4

Zdroj: Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím*, 2002.

Příloha č. 8

Příklady mediálně zveřejněných kauz

V Hradeckém kraji úřady nerespektují práva otců

Ivan Macek, Mladá fronta DNES, 3. 2. 2003

Hradec Králové - Úřad veřejného ochránce práv zahájil vyšetřování postupu sociálních pracovníků v případě Richarda Hakla z Trutnova, který donedávna mohl vidět dceru Martinu jen jednou za měsíc, a to na jednu hodinu. Upozornila na to zástupkyně ombudsmana Anna Šabatová, která přijela do Hradce Králové.

Podnět k šetření podali zástupci organizace Spravedlnost dětem, která problematiku porozvodové péče o děti sleduje. "Sociální pracovníce říkaly, že by pan Hakl měl na dcerku raději zapomenout. Stěžovali jsme si na krajském úřadě, ale úředníci se jen opakovali," uvedl Luboš Patera, který neziskovou organizaci zastupuje. Ten dodal, že sociální pracovníci rozhodují bez ohledu na skutečné zájmy dětí, které potřebují oba rodiče. "Případ pana Hakla je ilustrací toho, jak se často postupuje: Matka, která dítě dostane do péče, omezuje jeho styk s otcem, nebo mu v tom úplně zabrání. Soudy a pracovníci sociálně právní ochrany k tomu dokonce napomáhají," sdělil Patera s tím, že úřady diskriminují otce. Těm soudy v zemích Evropské unie svěřují dítě až ve třetině případů, zatímco v naší republice to je zhruba pětikrát méně. Otcové se tomu brání.

"Takzvaná sociálně právní ochrana dětí je instituce, která nemá kontrolu. Není vůbec jasné, na koho se odvolat. Je jen na nich, koho se zeptají, a koho ne. Navíc se k tvrzením jejich pracovníků často přihlíží jako k faktu, který se už nezkoumá. Je to pozůstatek komunismu, organizovaná destrukce vztahů mezi dětmi a rodiči," řekl Eduard Němeček z lékařské sekce sdružení Spravedlnost dětem.

Psychologové i zástupci vládního Výboru pro lidská práva tvrdí, že se při konfliktech o děti zatím nevyužívá zprostředkování. "Přitom existuje odborná asociace mediátorů, kteří mají odborné vzdělání a tuto činnost nabízejí," uvedl Jaroslav Jedlička z sekce práv dětí vládního výboru. Zprostředkování navíc může kdokoli odmítnout. "Další problém je v tom, že i jakákoliv dohoda uzavřená před sociálními pracovníky je neplatná, pokud ji nepotvrdí soud. Rodiče mohou podepsat cokoli, ale pokud někdo z nich nechce dohody dodržovat, nic mu v tom zatím nebrání," uvedla Šabatová s tím, že zákon o rodině sice potvrzuje stejná formální práva rodičů, ale úřad ombudsmana dostává zprávy o diskriminaci. Soudy a sociální pracovníci se obvykle brání, že časté změny ve výchově by mohly narušit vývoj dítěte a že je nutné se řídit jeho přáními. "Tím, že se nic nepodnikne, se však zlo jen podporuje. Lhostejnost k problémům vede k těžkému psychickému poškození mladého člověka. Důležitý je co nejširší styk s oběma rodiči a jejich příbuznými," vysvětlil psycholog Eduard Bakalář a dodal, že výjimkou je, když rodič dítěti ubližuje nebo není svéprávný.

Případ Terezky bych řešil znovu stejně

Právo 7. 9. 2007

Lenka Hloušková, Kateřina Beránková

Soudce Obvodního soudu pro Prahu 8 Miloslav Sládek řekl Právu:

* Myslíte si, že hospitalizace Terezky splnila svůj účel?

Jsem přesvědčený, že to, co se událo v minulých měsících, včetně umístění Terezky do neutrálního prostředí, výrazně posunulo věc kupředu. A možná nejen tuto věc. S ohledem na závěry znaleckého posudku a názory znalců, už alespoň na obzoru vidím nějaké varianty řešení věci, které byly účastníkům při střeďečném jednání nastíněny. Konečný výsledek řízení závisí na mnoha neznámých. Teď to mají v rukách rodiče a Tereza. Vědí, co bude kdy za jaké situace následovat.

* Jak vypadá znalecký posudek?

Znalci došli k závěru, že oba rodiče mají nejen dobré výchovné předpoklady, ale i limity při výchově. Vztah mezi matkou a Terezou je zřetelně pozitivní s rysy vzájemné závislosti, vztah k otci je zřetelně a černobíle negativní, neodpovídající realitě. Tolerantnější a objektivnější z obou rodičů se jeví více otec. Tereza je ovlivňována matkou ve vztahu k otci, její zřetelně negativní postoje nejsou založeny na vlastních zkušenostech s ním, ale především na představách o něm, které jsou ovlivněny postoji dalších osob, především matky. Pro zdravý vývoj nezletilé by byl optimální dostatečný kontakt a vztah s otcem, společné trávení volného času, postupná změna jednostranného vnímání jejich vztahu, což je ovšem podmíněno změnou postoje matky, který je dlouhodobě neměnný.

* Jaké jsou varianty řešení věci?

Pokud nedojde k narovnání vztahu Terezky s tatínkem, tak svěření Terezky do výchovy otce anebo zrušení úpravy styku Terezky s otcem.

* Cítil jste, že je na vás vyvíjen nějaký tlak změnit své rozhodnutí?

Vyslechl jsem spoustu nesmyslných a neinformovaných vyjádření a cítil jsem velký tlak od lidí, kteří netuší hloubku problému. Pár povrchních a většinou jednostranných informací jim pak stačilo k zaujmutí veřejně hlášaného názoru. Samostatnou kapitolou jsou politici. Naopak se mi dostávalo i velké podpory od lidí, kteří řeší podobné případy jako je ten Terežčin, jsou sami v podobné životní situaci. Bylo to povzbuzení a jsem jim za všechny ty dopisy vděčný.

* Postupoval byste po zkušenostech stejně i v další podobné kauze?

Ano, asi stejně nebo jen s malými změnami v závislosti na okolnostech daného případu. Ono se moc „jiných řešení“ nenabízí. V případě Terezky se zkoušelo vše – domlouvání, hrozby sankcemi, sankce. Umístění do neutrálního prostředí, kroky ke změně výchovy bylo proto poslední možné řešení. Nekonečné ukládání a vymáhání–nevymáhání pokut je neúčelné. Ani u Evropského soudu pro lidská práva pro to nemají pochopení. Jiná kauza našeho soudu tam skončila pro Českou republiku pokutou. To vše mě utvrdilo v nutnosti postupovat v případě Terezky rychle a aktivně.

* Co říkáte na kritiku bývalé nejvyšší zástupkyně Marie Benešové a prezidenta Václava Klause, že jste moc mladý na rozhodování této věci.

Pokud vím, paní Benešová netuší můj věk, pan prezident se pak vyjadřoval obecně. Diskuse o vhodné hranici minimálního věku soudců je vedena takovým způsobem, že vytváří dojem, že jediné důležité pro výkon funkce soudce je věk. Já považuji za nejdůležitější odborné schopnosti a osobnostní zralost. Obě lze prověřovat – zralost například psychotesty. Jsou lidé, kteří nejsou osobnostně zralí třeba ani v 50 letech. Pro rozhodování jsou mnohem více důležité profesní zkušenosti, které člověk nezíská jinak než tím, že bude soudit. Dnešní absolventi studovali současné moderní právo, znají právo evropských společností, jezdili během studií na stáže na cizí univerzity. Čím vyšší bude věková hranice, tím je pravděpodobnější, že do justice budou chodit ti, co neuspěli nikde jinde, protože ti dobří už budou zavedení ve svých advokátních kancelářích a nebudou mít důvod jít do horšího.

Ruský soud nevyhověl českému otci, který se soudí o dceru

Ruský soud ve Vologdě v pátek zamítl stížnost Zdeňka Hromádky na rozhodnutí soudu, který udělil jeho tříleté dceři povolení k pobytu. Dceru si bez vědomí otce odvezla její ruská matka a úřady holčičce během pěti dnů udělily ruské občanství i povolení k pobytu. Oznámil to český diplomat sledující přelíčení a Hromádkův advokát, který proti rozhodnutí míní podat dovolání.

pátek 24. dubna 2009, 13:58 - Moskva

"Oblastní soud potvrdil únorové rozhodnutí městského soudu, že (Hromádkova dcera) pobývá v Rusku v souladu se zákonem. Nezbyvá než podat dovolání k prezídiu oblastního soudu," řekl první tajemník českého velvyslanectví v Moskvě Jan Kaše.

Podle Hromádkova advokáta Jurije Kirjušina bylo rozhodnutí soudu "naprosto nezákonné", ale dalo se očekávat, že soud bude na straně úřadů, které povolení k pobytu a na jeho základě i občanství udělily.

Pražský soud svěřil dítě otci

Otec svou malou dceru už rok neviděl, přestože u pražského soudu ji získal do své péče. Manželka odvezla dceru do Ruska, kde jí podle Hromádky během pěti dnů vyřídila povolení k pobytu a ruské občanství.

Další kolo sporu očekává právník nejen ve Vologdě, ale i u ruského nejvyššího soudu, kde napadá dřívější rozhodnutí petrohradského soudu neuznat rozhodnutí pražského soudu o svěření dítěte do otcovy péče. Hromádkovu manželku Olgu žaluje i v Petrohradě, a sice za to, že podle advokáta brání otci i v telefonickém styku s dítětem.

"Podle českého i ruského práva mají oba rodiče stejná práva. Podali jsme různé žaloby proti porušování práva otce a dítěte. Nevíme však, jak dopadnou. Bohužel, ve Vologdě zákon neplatí," řekl Kirjušin. Dodal, že nyní se otec snaží domoci alespoň toho, aby s dcerou mohl být během své dovolené.

Zdroj: www.novinky.cz

Příloha č. 9

Diagnostická kritéria syndromu zavrženého rodiče, R. A. Gardner

	Symptomatické projevy		
	mírný	střední	těžký
1. Kampaň za degradaci rodiče	minimální	mírná až zřetelná	velmi intenzivní, velké šíře
2. Slabé, neodůvodněné či absurdní zdůvodňování	minimální	přítomné	četné absurdní racionalizace
3. Nepřítomnost ambivalence	normální ambivalence	žádná ambivalence	žádná ambivalence
4. Fenomén „nezávislého“ názoru	pravidelně nepřítomný	přítomný	přítomný
5. Reflexivní podpora programujícího rodiče v rodičovském konfliktu	minimální	přítomná	přítomná
6. Nepřítomnost pocitu viny	normální pocit viny	žádný nebo minimální pocit viny	žádný pocit viny
7. Vypůjčené scénáře	minimální	přítomné	přítomné
8. Rozšíření nepřátelství na členy původní rodiny zavrženého rodiče	minimální	přítomné	širokých rozměrů, často fanatické
Přechodné těžkosti v době styku	pravidelně nepřítomné	střední	velmi velké, případně styk není vůbec možný
Chování během styku	dobré	periodicky antagonistické a provokativní	žádný styk, nebo destruktivní a trvale provokativní chování během návštěvy
Citová vazby k programujícímu rodiči	intenzivní, zdravá	intenzivní, mírně až středně patologická	intenzivní, těžce patologická, často paranoidní vazba
Citová vazba k zavrženému rodiči před zavržením	intenzivní, zdravá či minimálně patologická	intenzivní, zdravá či minimálně patologická	intenzivní, zdravá či minimálně patologická

Podrobnější komentář viz. v knize: Bakalář, E. Průvodce otcovstvím, s. 115.

Zdroj: Bakalář, E. *Průvodce otcovstvím*, 2002.

Příloha č. 10

Rozdíly v příjmech mužů a žen za rok 2009

PRÁCE A MZDY

LABOUR AND EARNINGS

4 - 37. Mezinárodní srovnání - průměrná hodinová mzda žen a mužů (EUR)

International surveys - average hourly wage of females and males (EUR)

Pramen: SES 2006, Eurostat, 11. 8. 2009

Source: SES 2006, Eurostat, 11 August 2009

Země	Celkem Total	Ženy Women	Muži Men	GPG (v %)	Country
Evropská unie	13,38	11,92	14,62	18,47	European Union
Belgie	17,45	16,44	18,16	9,47	Belgium
Bulharsko	1,11	1,04	1,19	12,61	Bulgaria
Česká republika	4,21	3,59	4,69	23,45	Czech Republic
Dánsko	22,38	20,28	24,60	17,56	Denmark
Německo	16,21	13,92	17,99	22,62	Germany
Estonsko	3,54	3,01	4,32	30,32	Estonia
Irsko	20,83	18,89	22,82	17,22	Ireland
Řecko	9,52	8,28	10,44	20,69	Greece
Španělsko	10,05	8,90	10,84	17,90	Spain
Francie	15,53	14,10	16,68	15,47	France
Itálie	13,50	13,16	13,75	4,29	Italy
Kypr	11,04	9,63	12,32	21,83	Cyprus
Lotyšsko	2,64	2,45	2,89	15,22	Latvia
Litva	2,74	2,50	3,01	16,94	Lithuania
Lucembursko	19,19	17,82	19,95	10,68	Luxembourg
Maďarsko	3,43	3,16	3,70	14,59	Hungary
Malta	7,40	7,15	7,55	5,30	Malta
Nizozemsko	15,17	13,01	17,04	23,65	Netherlands
Rakousko	13,26	10,99	14,74	25,44	Austria
Polsko	4,12	3,95	4,27	7,49	Poland
Portugalsko	7,00	6,68	7,30	8,49	Portugal
Rumunsko	1,87	1,79	1,94	7,73	Romania
Slovinsko	6,75	6,45	7,01	7,99	Slovenia
Slovensko	3,10	2,63	3,54	25,71	Slovakia
Finsko	15,52	13,75	17,46	21,25	Finland
Švédsko	16,04	14,63	17,53	16,54	Sweden
Spojené království	19,47	16,79	22,17	24,27	United Kingdom
Další země					Other countries
Island	17,92	16,00	20,15	20,60	Iceland
Turecko	3,10	3,15	3,09	-1,94	Turkey
Norsko	23,83	21,43	25,51	15,99	Norway

Příloha č. 11

Vzor prázdných a vyplněných dotazníků

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Dotazník pro diplomovou práci na téma: Funkce otce v rodině dítěte předškolního věku

dotazník je anonymní, vhodnou odpověď zakroužkujte nebo doplňte

Věk: Dosažené vzdělání: Věk dítěte/dětí:

1. Zprávu, že muž bude otcem přijal
 - a) s nadšením, miminko jsme plánovali
 - b) s překvapením, ale radostně
 - c) se situací se smířil
 - d) s obavami
2. V kolika letech se muž stal otcem?.....
3. Byl přítomen u porodu?.....
4. Přípravoval se nějak na svou budoucí roli? Jak?
5. O dítě se otec zajímal a staral
 - a) od narození
 - b) zapojil se po delší době, uveďte jaké.....
 - c) zhruba od 2,5 – 3 let
 - d) jiná odpověď.....
6. Má otec v péči o dítě činnost, kterou s dětmi provozuje výhradně on? Jakou? (př. čtení pohádky před spaním, koupání, vozí děti na kroužky, chodí s nimi na ryby apod.).
7. Jak nejčastěji otec tráví s dětmi svůj volný čas?
8. Zajímá se otec o spokojenost a úspěšnost dítěte v MŠ, popř. jiném zařízení?
9. V domácnosti se muž zapojuje
 - a) v celém chodu domácnosti a péči o děti, nerozlišuje ženské a mužské práce
 - b) vypomáhá v dílčích činnostech na výzvu ženy, zabezpečuje technický chod domácnosti
 - c) věnuje se jen technickým pracím a údržbě
 - d) zajistí rodinu finančně, doma nevypomáhá
 - e) jiná odpověď.....
10. Zúčastňuje se otec akcí institucí, které vaše dítě navštěvuje (MŠ, MC, LŠU...)? Pokud ano, jak? Pokud ne, proč?
11. Pokud by vám to finanční situace dovolovala, uvítala byste otce na rodičovské dovolené? Pokud ano, uveďte od jakého věku dítěte a proč, popř. proč ne.

Děkuji za vyplnění dotazníku, Alena Stejná.

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Dotazník pro diplomovou práci na téma: Funkce otce v rodině dítěte předškolního věku

dotazník je anonymní, vhodnou odpověď zakroužkujte nebo doplňte

Věk: 35 Dosažené vzdělání: SŠ Věk dítěte/děti: 6/10

1. Zprávu, že muž bude otcem přijal
 - b) s nadšením, miminko jsme plánovali
 - c) s překvapením, ale radostně
 - b) se situací se smířil
 - d) s obavami
2. V kolika letech se muž stal otcem?...23.....
3. Byl přítomen u porodu?...ne/ano.....
4. Přípravoval se nějak na svou budoucí roli? Jak? četbou, kursem
5. O dítě se otec zajímal a staral
 - c) od narození
 - c) zhruba od 2,5 – 3 let
 - d) zapojil se po delší době, uveďte jaké.....d) jiná
 - odpověď.....
6. Má otec v péči o dítě činnost, kterou s dětmi provozuje výhradně on? Jakou? (př. čtení pohádky před spaním, koupání, vozí děti na kroužky, chodí s nimi na ryby apod.).
čtení před spaním, společné opravování, vyrábění, chodí často sami na výlety
7. Jak nejčastěji otec tráví s dětmi svůj volný čas?
povídáním a hlavně nasloucháním, společným vařením, hraním her, procházkami
8. Zajímá se otec o spokojenost a úspěšnost dítěte v MŠ, popř. jiném zařízení?
ano
9. V domácnosti se muž zapojuje
 - f) v celém chodu domácnosti a péči o děti, nerozlišuje ženské a mužské práce
 - g) vypomáhá v dílčích činnostech na výzvu ženy, zabezpečuje technický chod domácnosti
 - h) věnuje se jen technickým pracím a údržbě
 - i) zajistí rodinu finančně, doma nevypomáhá
 - j) jiná odpověď.....
10. Zúčastňuje se otec akcí institucí, které vaše dítě navštěvuje (MŠ, MC, LŠU...)? Pokud ano, jak?
Pokud ne, proč?
málo, protože je v době vystoupení ještě v zaměstnání (píšu to za dobu, kdy byly děti ve školce)
11. Pokud by vám to finanční situace dovolovala, uvítala byste otce na rodičovské dovolené? Pokud ano, uveďte od jakého věku dítěte a proč, popř. proč ne.
ano od 1 roku

Děkuji za vyplnění dotazníku, Alena Stejná.

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

Dotazník pro diplomovou práci na téma: Funkce otce v rodině dítěte předškolního věku

dotazník je anonymní, vhodnou odpověď zakroužkujte nebo doplňte

Věk: 37 Dosažené vzdělání: VŠ Věk dítěte/děti: 6/10

1. Zprávu, že budete otcem jste přijal

- c) s nadšením, miminko jsme plánovali c) se situací jsem se smířil
d) s překvapením, ale radostně d) s obavami

2. V kolika letech jste se stal otcem?.....23.....

3. Byl jste přítomen u porodu?.....až u druhého

4. Přípravoval jste se nějak na svou budoucí roli? Jak?
téměř nepřípravoval, prolistoval jsem pár knih

5. O dítě jste se zajímal a staral

- c) od narození zhruba c) od 2,5 – 3 let
d) zapojil jste se po delší době, uveďte jaké..... d) jiná
odpověď.....

6. Máte v péči o dítě činnost, kterou s dětmi provozujete výhradně vy? Jakou? (př. čtení pohádky před spaním, koupání, vozí děti na kroužky, chodí s nimi na ryby apod.)
nemám speciální činnost, co je potřeba. Nicméně hlavní tíha byla na mé drahé manželce.

7. Jak nejčastěji trávíte s dětmi svůj volný čas?
Chalupa, občas nějaký výlet atd.

8. Zajímáte se o spokojenost a úspěšnost dítěte v MŠ, popř. jiném zařízení?
V současné době více, když byly v MŠ byl jsem pracovně vytiženější.

9. V domácnosti se zapojujete

- f) v celém chodu domácnosti a péči o děti, nerozlišujete ženské a mužské práce
g) vypomáháte v dílčích činnostech na výzvu ženy, zabezpečujete technický chod domácnosti
h) věnujete se jen technickým pracím a údržbě
i) zajistíte rodinu finančně, doma nevypomáháte
j) jiná odpověď.....

10. Zúčastňujete se akcí institucí, které vaše dítě navštěvuje (MŠ, MC, LŠU...)?
Pokud ne, proč?

Snažím se účastnit, občas se to nepovede kvůli práci.

11. Pokud by vám to finanční situace dovoľovala, uvítal byste možnost stát se otcem na rodičovské dovolené? Pokud ano, uveďte od jakého věku dítěte a proč, popř. proč ne.
cca od 1,5 let, kdyby k tomu byly vážné důvody (např. důležitá práce manželky – nejen lépe placená, prostě důležitá pro mojí ženu)

Děkuji za vyplnění dotazníku, Alena Stejná

Příloha č. 12

Výsledky dotazníkového šetření

Tabulka č. 1

Zprávu, že muž bude otcem přijal, ...

Ženy		Muži
64 %	s nadšením, miminko jsme plánovali	68 %
32 %	s překvapením, ale radostně	28 %
4 %	se situací se smířil	4 %
0	s obavami	0

Tabulka č. 2

Připravoval se muž nějak na svou budoucí roli otce?

Ženy	Ano 36 %
	Ne 64 %
Muži	Ano 48 %
	Ne 52 %

Tabulka č. 3

Zúčastňuje se otec akcí institucí, které dítě navštěvuje?

Ženy	Ano 64 %
	Ne 16 %
Muži	Ano 40 %
	Ne 8 %
	Dle práce, výjimečně 32 %
Zbytek do počtu 100 % tvoří rodiče dětí, které ještě žádné instituce nenavštěvují.	

Tabulka č. 4

V domácnosti se muž zapojuje:

Ženy		Muži
56 %	v celém chodu domácnosti, nerozlišuje mužské a ženské práce	56 %
36 %	vypomáhá v dílčích činnostech na výzvu ženy, zabezpečuje technický chod domácnosti	36 %
8 %	věnuje se jen technickým pracím a údržbě	4 %
0	zajistí rodinu finančně, doma nevypomáhá	0

Tabulka č. 5

Pokud by vám to finanční situace dovoľovala, uvítali byste otce na rodičovské dovolené ?

Ženy	Ne	40 %
	Od 6 měsíců dítěte	12 %
	Od 1 roku dítěte	24 %
	Od 2 let dítěte	24 %
Muži	Ne	40 %
	Od 1 roku dítěte	36 %
	Od 2 let dítěte	24 %

Příloha č. 13

Počet mužů na rodičovské dovolené podle údajů ČSSZ

	2004		2005		2006		2007	
	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži
Počet rodičovských příspěvků, osob	268 363	3021	282 305	3875	398 259	4073	327 445	4574

Příloha č. 14

Rozhovor s otcem na rodičovské dovolené

Kolik máte dětí? *Máme jedno, holčičku, jsou jí dva roky. Další dítě neplánujeme.*

V kolika letech jste se stal otcem? *Bylo mi 33 let.*

Od kolika měsíců dítěte jste s ním zůstal doma, jak jste vyřešili kojení? *S Barunkou jsem doma od jejích 8 měsíců, v té době již manželka nekojila. Barunka dostávala příkrmy.*

Žijete v domácnosti s prarodiči (popř. další příbuzní)? *Ne, žijeme sami v rodinném domku, babičku ale máme nedaleko.*

Z jakého důvodu jste se rozhodli, že půjdete na RD vy? *Z finančních důvodů, manželka má velmi dobře placené místo a máme finanční závazky.*

Připravoval jste se nějak na svou roli muže na RD? *Přečetl jsem si nějakou literaturu o výchově dětí.*

Vypomáhá Vám v péči o dítě kromě manželky ještě někdo jiný? (babička, teta, chůva...). *Občas Barunku pohlídá babička (tchýně), moji rodiče ji vidí, jen když tam jedeme na návštěvu. Zpočátku si babička myslela , že bude hodně pomáhat, ale zvládal jsem péči o Barunku sám, tak byla trochu rozladěná, že ji nepotřebuji tak, jak si myslela. Máme ale paní na úklid a žehlení, která dochází jednou týdně.*

Jak přijali tuto změnu Vaši příbuzní? *Oznámili jsme to jako hotovou věc, a tak to taky přijali.*

Jak přijali tuto změnu vaši známí, kolegové, kamarádi? *Stejně jako rodiče, bez problémů. Dokonce kolega, který mě v práci zastupoval zanedlouho také odešel na RD.*

Dotkla se tato změna nějak Vašeho povolání? Kariéry? *V práci kde jsem byl po ukončení RD skončím a budu si hledat nové místo tak, aby nebylo časově náročné na dojíždění.*

Jak probíhá Váš běžný den s dítětem? *Máme velmi pravidelný režim a pravidla na kterých důsledně trvám. Hodně chodíme ven nebo si Barunka hraje na dvorku. Doma ji zapojuji do běžných prací a hrajeme si. Ráno jsme doma celá rodina, pak manželka odjíždí do práce, domů vrací po 18 hodině a věnuje se Barunce. Spát chodí Barča kolem půl osmé.*

Jak trávíte víkendy a další dny volna? *Víkendy trávíme celá rodina spolu, jedeme na výlet nebo se jen tak projít, navštívíme prarodiče...*

Jaké služby dostupné ve městě využíváte? (MŠ, MC, hřiště, DDM, kroužky apod.)
Chodíme do mateřského centra Matýsek a ještě navštěvujeme kroužek v soukromé Britské školce.

Jaké služby ve městě Vám chybí? *Chybělo mi nějaké hezké dětské hřiště, ale to se teď v Boleslavi dokončuje. Jinak si všude zajedeme autem.*

Za kterými službami pravidelně dojíždíte? *Dojíždíme z Boleslavi do Brandýského MC Matýsek a když je venku ošklivo zajedeme do nákupního centra do dětského koutku. Také občas vyrazíme do bazénu.*

Využíváte nějakou podporu státu? Jakou? (úlevy na daních, příspěvky..). *Čerpám klasickou podporu na rodičovské dovolené.*

Připadá Vám podpora rodin státem dostatečná? (v čem ano, v čem ne) *Ano. Jen bych uvítal větší účast zdravotních pojišťoven na hrazení zdravotní péče pro děti (očkování apod.)*

V případě schválení „prorodinného balíčku“, pomohla by Vaší situaci nějak prorodinná opatření MPSV? *Nevím, nesleduji to.*

Které z nabízených služeb byste případně využili? *Přemýšleli jsem o chůvě, která by docházela k nám domů.*

Příloha č. 15

Aktivitty rodičů s dětmi

a) Hraní si s dítětem:

V minulosti to byla hlavně matka (36,3 %), v současnosti je to ten z rodičů, **který má čas** (36,8 %) nebo jen matka (34,6 %).

b) Četba pohádek:

V minulosti i současnosti je to ponejvíce **matka** (dnes dokonce ještě častěji než dříve – 55,9 % versus 53,9 % v minulosti), zároveň v současnosti přibývá trochu případů, kdy čte ten, kdo má čas (18,5 %).

c) Povídání si s dětmi:

Dříve spíše matka (35,3 %), nyní spíše kdo má čas (33,2 %) nebo oba společně (33,0 %), i když matka je stále silně zastoupena (28,9 %), u žen dokonce ve 38,7 % případů.

d) Učení se s dětmi:

V minulosti (39,4 %) i dnes je to především matka, dnes (48,4 %) dokonce více než dříve. Naopak otec se dříve s dětmi učival více (15,8 %) než nyní (8,5 % nyní).

e) Mít čas na děti, když potřebují:

Dříve (34,8 %) i dnes (35,4 %) je to stále ponejvíce matka, i když v současnosti přibývá případů, kdo má čas (32,2 % oproti 26,2 % v minulosti) nebo oba společně (28,6 %).

f) Sportování, výlety s dětmi:

Vždy to byli ponejvíce oba společně (dříve 39,2 %, nyní 55,5 %). Otec byl v této činnosti v minulosti aktivnější (20,4 %) než nyní (15,0 %).

g) Chození do kina, divadlo aj. kulturní akce

V obou případech jsou to oba společně (dříve 25,4 %, nyní 29,0 %). Ale vzrůstá význam matky (z 15,7 % na 23,3 %).

h) Vodění dětí na zájmové kroužky

Nejčastěji nikdo (dříve 50,0 %, nyní méně o cca 10 %), oproti minulosti častěji matka (z 20,5 % na 24,7 %).

i) Chození k lékaři s dítětem:

Matka dříve častěji než nyní (82,4 % versus 70,6 %). Nárůst, kdo má čas (o 6,5 %) a oba společně.

j) Doma během nemoci dítěte:

Matka dříve o něco častěji než nyní (80,0 % versus 75,2 %), kdo má čas (11,2 versus 6,5). Otec dříve 1,1 %, nyní 2,5 %.

k) Trestání dětí:

Dříve ponejvíce otec (29,8 %), ale i matka (21,7 %) oproti současnosti, kdy nárůst „společného“ potrestání dětí (z 31,6 % na 43,1 %).

l) Nákup dárků dětem:

V minulosti i současnosti nejvíce oba společně (64,6 % a 69,2 %). Jen matka nakupuje dárky o něco méně častěji dnes než dříve (21,4 % proti 19,3 % dnes).

m) Rozhodování o studiu či povolání dětí:

Dříve často jen otec (13,7 %) či jen matka (12,1 %), i když ponejvíce oba společně (52,9 %). Nyní nejčastěji oba společně (63,8 %). Pokud rozhoduje pouze jeden rodič, je to více matka (9,6 %) než otec (2,7 %).